

Toelichtingsdocument conceptkerndoelen

MODERNE VREEMDE TALEN

Toelichtingsdocument

Conceptkerndoelen Moderne vreemde talen

November 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Loes Groen en Machteld Moonen

Met dank aan:

Het [kerndoelenteam](#) moderne vreemde talen en de [advieskring](#) moderne vreemde talen

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN:

1.8055.892

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Opdracht aan SLO	5
1.2 Achtergrond van de actualisatie	6
1.2.1 Plaats van kerndoelen in het onderwijs	6
1.2.2 Vier sets kerndoelen	7
1.2.3 Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs	9
1.2.4 Soorten kerndoelen	9
1.2.5 Onderdelen van de geactualiseerde kerndoelen	9
1.2.6 Ontwerpruimte	10
1.3 Aanpak van de actualisatie	11
1.3.1 Samenstelling van het kerndoelenteam	11
1.3.2 Advieskring	12
1.3.3 Wetenschappelijke inbreng	14
1.3.4 Monitorteam	17
1.3.5 Expertpoule	17
1.3.6 Leerlingbetrokkenheid	18
1.3.7 Fase van beproeven	18
2. Inhoudelijke toelichting	21
2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie moderne vreemde talen	21
2.2 Toelichting op de karakteristiek	23
2.2.1 Kern van het leergebied moderne vreemde talen	23
2.2.2 Doeldomeinen	23
2.2.3 Interne samenhang van het leergebied moderne vreemde talen	24
2.2.4 Externe samenhang van het leergebied moderne vreemde talen	25
2.2.5 Keuzes en dilemma's	25
2.3 Toelichting op het raamwerk	27
2.3.1 Domeinen	27
2.3.2 Verticale samenhang en differentiatie	33
2.3.3 Ontwerpruimte	35
2.4 Toelichting op de conceptkerndoelen	37
2.4.1 Begrippenlijst	39
2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen	39
2.5.1 Verbindende vaardigheden	39
2.5.2 Diversiteit	41
2.5.3 Inclusiviteit	42
2.5.4 Taaldenkfuncties	42
2.5.5 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding	43
3. Slotopmerkingen en adviezen	45
3.1 Impuls voor het leergebied	45

3.2	Adviezen voor implementatie	46
3.2.1	Inhoudelijke aandachtspunten	47
4.	Referenties	48
5.	Bijlagen	51
	Bijlage 1. Samenstelling kerndoelenteam	51
	Bijlage 2. Samenstelling advieskring	52
	Bijlage 3. Geraadpleegde experts	53

1. Inleiding

1.1 Opdracht aan SLO

Het ministerie van OCW heeft SLO op in juni 2023 de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor de moderne vreemde talen.

Kerndoelen worden ontwikkeld op basis van de werkopdracht van OCW (Ministerie van OCW, 2022) met vastgestelde uitgangspunten, opbrengsten en kwaliteitscriteria. Het doel is een curriculum op te leveren dat samenhangend is qua inhoud, structuur en uitwerking. Kerndoelen moeten bijdragen aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum op scholen in het po en in de onderbouw vo.

Het ministerie van OCW heeft SLO in juni 2023 de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor de leergebieden moderne vreemde talen, mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur en sport en bewegen voor po en onderbouw vo.

Kerndoelen worden ontwikkeld op basis van de werkopdracht van OCW (ministerie van OCW, 2022) met vastgestelde uitgangspunten, opbrengsten en kwaliteitscriteria. Het doel is een curriculum op te leveren dat samenhangend is qua inhoud, structuur en uitwerking. Kerndoelen moeten bijdragen aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum op scholen in het po, in de onderbouw vo en in het (v)so.

De volgende uitgangspunten zijn in de werkopdracht geformuleerd:

- Het geheel aan kerndoelen voor het po en de onderbouw vo bestaat per sector uit leergebieden met ieder een afzonderlijke set kerndoelen. Er wordt gewerkt vanuit eenzelfde definitie van het begrip 'kerndoel' voor het po en de onderbouw vo, namelijk: een doelstelling die beschrijft waar leerlingen mee in aanraking moeten komen (aanbod), welke inspanningen er van hen worden verwacht met het oog op ervaringen en wat ze uiteindelijk moeten beheersen.
- De conceptkerndoelen worden uitgewerkt in lijn met de rationale (ministerie van OCW, 2022) waarin de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming een plek hebben. De rationale geeft een kader voor en richting aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Hiermee draagt de rationale bij aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum in het po en de onderbouw vo.
- De conceptkerndoelen worden gelijktijdig uitgewerkt voor het po en de onderbouw van het vo om een doorlopende leerlijn tot stand te brengen.

De conceptkerndoelen gelden voor alle leerlingen, met uitzondering van zeer moeilijk lerende en meervoudig beperkte leerlingen. Indien mogelijk wordt afgestemd met de ontwikkeling van examenprogramma's, die voor een deel van de leergebieden min of meer gelijktijdig plaatsvindt.

- Er wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke architectuur om te komen tot een consistente uitwerking van conceptkerndoelen voor de verschillende leergebieden en sectoren. De architectuur heeft betrekking op de ordening en presentatie van inhouden in curricula.
- De kerndoelen worden bijgesteld op basis van in elk geval:
  - de huidige kerndoelen po, so en v(s)o;
  - de door SLO ontwikkelde probleemanalyses (startnotities) van de verschillende leergebieden;
  - voor zover bruikbaar de opbrengsten van curriculum.nu, rekening houdend met de aanbevelingen van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie;
  - relevante wetenschappelijke publicaties;
  - adviezen van de advieskring, monitoring, expertpoule en andere experts, en input van schoolteams in de fase van beproeven.
- De conceptkerndoelen doen recht aan de vrijheid van inrichting en de pedagogisch-didactische vrijheid van de school, conform artikel 23, lid 2, van de Grondwet.

1.2 Achtergrond van de actualisatie

1.2.1 Plaats van kerndoelen in het onderwijs

Kerndoelen gelden als de wettelijke opdracht voor elke school in het funderend onderwijs. De geactualiseerde conceptkerndoelen zijn daarom ontwikkeld met vooraf vastgestelde criteria, zodat ze meer richtinggevend zijn voor curriculum- en onderwijsontwikkeling op school. Deze criteria zijn vastgelegd in de werkopdracht aan SLO.

Nieuwe kerndoelen moeten een brede basis omvatten van de inhouden waar alle leerlingen recht op hebben. Daarnaast zijn kerndoelen opgebouwd volgens een vaste structuur en zo ontwikkeld dat scholen ruimte behouden voor een eigen schoolvisie, keuzes voor accenten op basis van de leerlingepopulatie of identiteit.

Huidige kerndoelen voldoen niet langer

De huidige kerndoelen zijn sinds 2006 van kracht. Het was destijds een bewuste keuze om de kerndoelen zeer globaal te formuleren. De consequentie daarvan is dat ze nauwelijks houvast bieden aan scholen en leraren. Daarnaast zijn er onderwijskundige, vakspecifieke of maatschappelijke ontwikkelingen die vragen om een actualisatie van de kerndoelen. Voor burgerschap en digitale geletterdheid geldt dat dit inhouden zijn die voor het eerst als afzonderlijke

leergebieden zijn uitgewerkt. Meer overkoepelend is de wens tot samenhang, terugdringen van overladenheid en het versterken van doorlopende leerlijnen.

Maatschappelijk is er veel aandacht voor de basisvaardigheden. Ingegeven door politieke urgentie is daarom de keuze gemaakt om eerst de kerndoelen voor Nederlands en rekenen en wiskunde op te leveren en kort daarna voor digitale geletterdheid en burgerschap. Vervolgens zijn kerndoelen voor de leergebieden moderne vreemde talen, mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur en bewegen en sport ontwikkeld.

Nieuwe generatie kerndoelen biedt meer houvast aan scholen en leraren

Kerndoelen moeten een duidelijke opdracht zijn voor iedere school. De nieuwe generatie kerndoelen is om die reden concreter geformuleerd en bestaat uit aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling). De kerndoelen beschrijven de inhouden van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen. Deze zijn omschreven in een doelzin met een uitwerking. Hiermee wordt duidelijk wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat iedere leerling in het po, so en in de onderbouw in het v(s)o moet kennen, kunnen en hebben ervaren. De kerndoelen gelden eveneens voor alle leerlingen in het (v)so met het uitstroomprofiel vervolgonderwijs.

De nieuwe set kerndoelen heeft twee belangrijke kenmerken:

1. Een ambitieus curriculum

Een ambitieus curriculum legt de basis voor rijk onderwijs voor alle leerlingen en vergroot gelijke kansen voor leerlingen. Dat krijgt vorm door naast aanbodsdoelen ook beheersings- en ervaringsdoelen te formuleren en de doorlopende leerlijnen te verbeteren. De lat ligt hoog, zonder verschillen tussen leerlingen uit het oog te verliezen.

2. Een betekenisvol curriculum

Betekenisvol onderwijs betekent dat het onderwijs een brede opdracht heeft. De totale set kerndoelen weerspiegelt dat het aanbod gericht is op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Geactualiseerde kerndoelen bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen. Kennis over jezelf, de ander en de wereld. Deze kennis is cruciaal voor het verwerven van vaardigheden. Kennis en vaardigheden zijn in de kerndoelen zo veel mogelijk in samenhang beschreven, zodat het onderwijs betekenisvol kan worden aangeboden aan leerlingen.

1.2.2 Vier sets kerndoelen

De conceptkerndoelen zijn in opdracht van OCW per leergebied voor twee sectoren ontwikkeld: een brede set geldend voor het po (inclusief so) en een set voor de onderbouw vo (inclusief vso), met waar nodig een aanvulling of

specificatie voor leerjaar 3 havo-vwo om de aansluiting met de bovenbouw te maken.

Het leergebied moderne vreemde talen (mvt) levert vier sets kerndoelen op:

- Engels primair onderwijs (inclusief so), gekoppeld aan het Europees Referentiekader voor de Talen ERK (Council of Europe, 2020).
- Engels onderbouw vo (inclusief vso), gekoppeld aan het ERK.
- MVT onderbouw vo (inclusief vso) op twee niveau's.
- De set kerndoelen MVT wordt op twee ERK-niveaus ontwikkeld en is toepasbaar op de talen Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Arabisch, Russisch, Turks en Chinees. Elke taal wordt gekoppeld aan een set, zodat per taal duidelijk wordt welke ERK-niveaus er voor die taal gelden.

Vanuit wet- en regelgeving (Wet op het Primair Onderwijs artikel 9; Uitvoeringsbesluit WVO 2020 artikel 2.1) is Engels verplicht voor po en vo. Vanuit wet- en regelgeving (Uitvoeringsbesluit WVO 2020 artikel 2.3 en 2.4) zijn Duits en Frans in de onderbouw verplicht voor alle havo- en vwo-leerlingen; Duits of Frans is verplicht in de onderbouw voor alle vmbo-leerlingen, met uitzondering van bb. Voor havo-vwo geldt: het bevoegd gezag kan een leerling van een school ontheffing verlenen voor het volgen van onderwijs in de Franse of Duitse taal, indien de leerling onderwijs volgt in de Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal of, op het vwo, Chinese taal en cultuur. Voor het vmbo geldt: het bevoegd gezag kan een leerling van een school ontheffing verlenen voor het volgen van onderwijs in de Franse of Duitse taal, indien de leerling onderwijs volgt in de Spaanse, Arabische of Turkse taal.

De concreetheid van de doelen ligt conform de werkopdracht tussen de huidige kerndoelen en het Referentiekader Taal en Rekenen in. Voldoende concreet om te kunnen sturen op de kwaliteit van het onderwijs, maar niet te gedetailleerd, zodat ze wel ruimte bieden voor hoge(re) ambities en keuzes van scholen in het eigen onderwijsaanbod. Kerndoelen zijn gericht op een brede leerlingpopulatie, moeten de brede vorming van leerlingen in het po, onderbouw vo, en (v)so stimuleren en bijdragen aan een drempelloze doorstroom tussen en binnen sectoren. Om die reden differentiëren kerndoelen niet naar niveaus en leerwegen, maar vormen de kaders voor verdere uitwerking in leerlijnen.

De uitwerking van concretere en specifiekere kerndoelen betekent dat het aantal kerndoelen groter en de beschrijving omvangrijker wordt. Daarmee wordt het op de school uitgevoerde curriculum niet omvangrijker: door beter te omschrijven wat wordt verwacht, ontstaat een beter beeld van de totale onderwijsopdracht. Dat creëert ruimte voor eigen keuzes of verbindingen tussen leergebieden.

1.2.3 Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs

Voor leerlingen die zeer moeilijk lerend zijn of een meervoudige beperking hebben, ontwikkelt SLO parallel functionele kerndoelen. Functionele kerndoelen zijn gericht op de praktijk, relevantie voor werk/dagbesteding en een passende plek in de maatschappij. Een expertgroep werkt op basis van de conceptkerndoelen po, so en (v)so aan de set functionele kerndoelen.

1.2.4 Soorten kerndoelen

De gehele set kerndoelen geldt per sector als een opdracht aan de school. Zij expliciteren het 'wat' waar iedere leerling recht op heeft in het onderwijsaanbod.

De kerndoelen beschrijven waar leerlingen mee in aanraking moeten komen, welke inspanning er van hen wordt verwacht met het oog op ervaringen, en wat ze uiteindelijk moeten beheersen. De kerndoelen zijn beschreven in drie type doelen: aanbods-, ervarings- en beheersingsdoelen.

Aanbodsdoelen beschrijven waar een school in haar onderwijsaanbod voor heeft te zorgen. Om die reden start ieder aanbodsdoel met 'De school (...)'. Aanbodsdoelen richten zich op leergebiedspecifieke randvoorwaarden waar de school voor moet zorgdragen, zodat de totale set kerndoelen kan worden gerealiseerd.

Beheersings- en ervaringsdoelen zijn gericht op de leerling.

Beheersingsdoelen beschrijven de kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen moeten bereiken in het po, en de onderbouw vo (tot vmbo 2 of havo-vwo 3).

Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanningen van leerlingen worden verwacht met het oog op ervaringen en/of expressieve reacties. Een ervaringsdoel biedt leerlingen iets of lokt iets bij hen uit wat hun horizon kan verbreden of hun kennis kan verdiepen, hen tot persoonlijke inzichten kan brengen c.q. kan bijdragen aan hun waardenoriëntatie.

Ervarings- en beheersingsdoelen kunnen ook samen voorkomen in eenzelfde kerndoel. Dat wordt dan een hybride kerndoel genoemd.

1.2.5 Onderdelen van de geactualiseerde kerndoelen

De sets bestaan uit drie onderdelen: een karakteristiek, een raamwerk en de conceptkerndoelen.

De **karakteristiek** beschrijft wat het leergebied kenmerkt, wat de positie van het leergebied is in het po en de onderbouw vo en hoe het leergebied samenhangt met verwante vakken in de bovenbouw van het vo. De karakteristiek beschrijft ook hoe het leergebied zich tot andere leergebieden verhoudt.

De karakteristiek bestaat uit drie paragrafen:

- *Kenmerken van het leergebied*
Deze paragraaf bevat de kern van het leergebied en beschrijft hoe het leergebied bijdraagt aan de realisatie van de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.
- *Samenhang binnen het leergebied*
Deze paragraaf maakt de verticale en horizontale samenhang binnen het leergebied expliciet. Hierbij gaat het om de opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo en een beschrijving van samenhangende leerinhouden binnen het leergebied.
- *Samenhang met andere leergebieden*
Deze paragraaf maakt duidelijk hoe het leergebied zich inhoudelijk verhoudt tot andere leergebieden.

Het **raamwerk** is een schetsmatige indeling van de inhouden (kennis, vaardigheden en houdingen) van het leergebied in domeinen en, indien nodig, in subdomeinen voor het po en de onderbouw vo. Doel van het raamwerk is om de set kerndoelen te structureren en om consistentie in die structuur te realiseren: binnen het leergebied zelf, tussen het po en de onderbouw vo, en tussen verwante leergebieden. Het raamwerk bestaat uit twee samenhangende sets kerndoelen: één voor het po en één voor de onderbouw vo. Verschillen in het raamwerk per sector zijn mogelijk als daar inhoudelijke redenen voor zijn die voortkomen uit verschillen tussen de sectoren.

De **kerndoelen** bestaan uit een doelzin, een uitwerking en een illustratie.

- Een doelzin is een eenduidige en kernachtige formulering die duidelijk maakt wat van de leerling (of school) wordt verwacht aan kennis, vaardigheden en houdingen. De doelzin is altijd geformuleerd in ABC-vorm: *audience* (publiek: de *leerling* of de *school*), *behaviour* (gedrag, bijvoorbeeld *'toont begrip'*) en *content* (leerinhoud, bijvoorbeeld *het leren van talen en meertaligheid*).
- De uitwerking is een puntsgewijze uitwerking van de B en de C uit de doelzin. De uitwerking wordt ingeleid met 'Het gaat hierbij om'. Doelzin en uitwerking vormen het deel van het kerndoel dat wettelijk wordt vastgesteld.
- Daarnaast is er de illustratie. Dit is een voorbeeldmatige verdere concretisering van doelzin en uitwerking, ingeleid met 'Te denken valt aan'. Deze illustratie wordt niet wettelijk vastgesteld, maar geeft gebruikers inzicht in mogelijke praktische uitwerkingen van het kerndoel

1.2.6 Ontwerpruimte

De totale set kerndoelen (po en onderbouw vo) is ontwikkeld voor 70 procent van de onderwijstijd. Hiermee wordt op landelijk niveau de kern vastgesteld in wet- en regelgeving en blijft er binnen het onderwijs ruimte om zelf

onderwijstijd toe te kennen dan wel accenten te leggen op basis van onder andere de populatie, de denominatie of het profiel van een school.

De 70 procent ontwerpruimte is verdeeld over de verschillende leergebieden (SLO, 2022), zodat de relatieve ruimte die een kerndoelenteam kan vullen vooraf bekend is. Dit heeft als het doel om overladenheid in de ontwikkelfase tegen te gaan.

1.3 Aanpak van de actualisatie

Deze paragraaf gaat in op de wijze waarop SLO de actualisatie heeft uitgevoerd en hoe daarin kwaliteitszorg is geïntegreerd. De aanpak omvat een ontwikkelfase, waarin de conceptkerndoelen zijn ontwikkeld, en een fase van beproeven, waarin de conceptkerndoelen zullen worden voorgelegd aan scholen en leraren, waarna ze worden aangescherpt tot de definitieve conceptkerndoelen. In de ontwikkelfase zijn de kerndoelen tot stand gekomen door een kerndoelenteam. Zij werden hierin bijgestaan door een externe advieskring en intern door een monitorteam en een expertpoule. Daarnaast zijn leerlingen betrokken.

Deze aanpak is gebaseerd op de werkopdracht aan SLO (Ministerie van OCW, 2023). In deze paragraaf wordt de samenstelling van het kerndoelenteam, de advieskring, de wetenschappelijke inbreng, het monitorteam, de expertpoule en de betrokkenheid van leerlingen beschreven.

1.3.1 Samenstelling van het kerndoelenteam

Voor de verschillende leergebieden is een apart kerndoelenteam ingericht dat bestaat uit leraren, vakexperts en curriculumexperts. Ieder kerndoelenteam is procesmatig aangestuurd door een procesregisseur. Bij de inrichting van de teams is omwille van de werkbaarheid gekozen voor een compacte samenstelling. De leden van het kerndoelenteam vertegenwoordigen de breedte van het leergebied (meerdere sectoren, professionele achtergronden en perspectieven).

De werving en de selectie van de leden van het kerndoelenteam is een transparant proces geweest en is openbaar gemaakt. SLO heeft dit laten uitvoeren door een gespecialiseerd bureau. In het hele proces zijn de vakverenigingen betrokken.

Het kerndoelenteam bestond uit:

- Drie leraren po en vier leraren onderbouw vo. Zij zijn essentiële deelnemers van het kerndoelenteam, omdat ze dagelijks werken met leerlingen in de onderwijspraktijk.
- Vier vakexperts, die betrokken zijn vanwege hun aantoonbare expertise op de inhoudsgebieden van de kerndoelen en op gebied van (praktijkgericht) onderzoek.

- Twee curriculumexperts, die curriculaire en vakinhoudelijke expertise inbrengen. Zij zijn verantwoordelijk voor het schrijven en de uiteindelijke kwaliteit van de kerndoelen.

Bij de samenstelling is rekening gehouden met een evenwichtige verdeling van het aantal leraren (vanuit het po en de onderbouw vo) en vakexperts. In bijlage 1 staan de namen van de teamleden vermeld.

1.3.2 Advieskring

Het kerndoelenteam is bijgestaan door een advieskring. Daarin namen experts en vertegenwoordigers van organisaties en instellingen deel, die sterke raakvlakken hebben met het leergebied en veelal een achterban representeren: vakverenigingen, lerarenopleidingen po en vo, vervolgopleidingen en voor het leergebied relevante maatschappelijke organisaties (zie bijlage 2). De advieskring heeft, op vastgestelde momenten en op basis van adviesvragen uit het kerndoelenteam, expertise ingebracht die essentieel is voor de actualisering van de kerndoelen. De advieskring had in het ontwikkeltraject drie functies:

- expertise inbrengen die de specifieke (tussen)producten verbeteren en passen binnen de kaders van de werkopdracht van het ministerie van OCW aan SLO;
- opstellen van adviezen aan de hand van adviesvragen van het kerndoelenteam;
- raadplegen van de eigen achterban en het verwerken van deze input in het advies.

De leden van de advieskring kwamen na het raadplegen van hun achterban samen om de opgehaalde feedback en de eigen bevindingen te bespreken. Daarna bepaalden zij gezamenlijk welke adviezen en feedback zij het team wilden meegeven om de kwaliteit en de bruikbaarheid van de opbrengsten te versterken en beschreven ze hun conclusies in een adviesrapport.

De advieskring is gevraagd of karakteristiek, raamwerk en conceptkerndoelen inhoudelijk helder, consistent, realistisch, maar ook uitdagend waren. Een deel van de adviezen van de advieskring viel buiten het kader van de werkopdracht. Deze adviezen hebben we dan ook niet op kunnen volgen. Te denken valt aan adviezen over het opnemen van houdingsaspecten, het ontwikkelen van kerndoelen po voor talen anders dan Engels of de wens van de advieskring om kerndoelen zoveel mogelijk 'afdwingbaar' te maken. In het volgende overzicht vatten we op hoofdlijnen de adviezen samen die binnen de kaders van de werkopdracht vielen en die zijn opgepakt door het ontwikkelteam.

Adviesperiode 1

Advies	Opgepakt
Maak concreter waar de doelen rond taal- en cultuurbewustzijn uit bestaan.	Dit is geconcretiseerd in de conceptkerndoelen in domein BC taal- en cultuurbewustzijn.
Maak concreter waar de positie van Engels als verplicht vak in het po, so en vo uit bestaat.	Dit is geconcretiseerd in de karakteristiek en in de sets kerndoelen voor Engels po en Engels onderbouw vo.
Noem het concept 'internationalisering' expliciet in de karakteristiek.	Dit wordt genoemd in de karakteristiek.
Zorg voor nauwe afstemming met de vakvernieuwingscommissie MVT.	Het kerndoelenteam heeft gedurende het hele actualisatieproces afgestemd met de vakvernieuwingscommissie MVT.

Adviesperiode 2

Advies	Opgepakt
Zorg voor een goede verhouding tussen het aantal beheersingsdoelen en het aantal ervarings- en aanbodsdoelen.	Er is onderbouwd welke conceptkerndoelen beheersingsdoelen zijn, en welke ervarings- en aanbodsdoelen.
De advieskring ziet graag dat het concept lingua franca niet alleen bij Engels een plek krijgt.	Het concept lingua franca heeft ook bij de andere MVT een plek gekregen.
Overweeg of het aanbodsdoel kan komen te vervallen ten gunste van meer 'afdwingbare' beheersings- of ervaringsdoelen.	Het kerndoelenteam heeft de inhoud van zowel als aanbodsdoel als ervaringsdoel geformuleerd. Dit liet zien wat de voor- en nadelen van beide opties zijn. Op dit moment is niet bekend hoe er kerndoelbreed met aanbodsdoelen omgegaan zal worden.
De advieskring ziet graag dat creatieve expressie ook een plek krijgt bij de MVT en bij Engels po.	MVT heeft een apart kerndoel 'creatieve expressie' voor de MVT ontwikkeld ontwikkelen. Voor po was er geen ruimte voor een apart kerndoel creatieve expressie. Er is geprobeerd om in het onderdeel TDVA voor po ook creatieve voorbeelden een plek te geven.

De advieskring ziet graag dat schrijfvaardigheid ook een plek krijgt bij Engels po.	Dit onderdeel heeft een plek gekregen in het kerndoel 'doelgerichte communicatie'.
Zorg voor nauwe afstemming met de vakvernieuwingscommissie MVT.	Het kerndoelenteam heeft gedurende het hele actualisatieproces afgestemd met de vakvernieuwingscommissie MVT.

Adviesperiode 3

Advies	Opgepakt
Zorg dat de kerndoeltabellen helder ingevuld worden, zodat duidelijk is welke kerndoelen gelden voor welke set.	Dit is opgepakt in de nieuwe versie.
Als er voor onderbouw vo aanbodsdoelen geformuleerd worden, dan is het vreemd om deze redenering niet te volgen voor po.	Gezien het beperkte aantal kerndoelen voor Engels po kunnen we helaas geen aanbodsdoel Engels po ontwikkelen.
Zorg voor nauwe afstemming met de vakvernieuwingscommissie MVT.	Het kerndoelenteam heeft gedurende het hele actualisatieproces afgestemd met de vakvernieuwingscommissie MVT.

Slotopmerkingen adviesperiode 3

- De advieskring is blij dat de eigen inhouden van de talen (taalbewustzijn en cultuurbewustzijn) een goede plek hebben gekregen in de kerndoelen.
- De advieskring vindt het sterk dat de integratie van de vaardigheden steeds benadrukt wordt.
- De advieskring is van mening dat de conceptkerndoelen realiseerbaar en ambitieus zijn binnen de gestelde ontwerpruimte. Wel blijft de advieskring zijn zorgen uiten over het aantal door scholen toegekende uren. De advieskring benadrukt dat dit een randvoorwaarde is voor succesvolle implementatie, evenals ondersteuning van docenten. Dit valt echter buiten de werkopdracht die SLO uitvoert.

Het kerndoelenteam heeft met de feedback van de advieskring zijn voordeel gedaan bij de ontwikkeling van karakteristiek, raamwerk en doelformuleringen.

1.3.3 Wetenschappelijke inbreng

De inbreng van vakexperts, wetenschappers en andere deskundigen in het ontwikkelproces is essentieel. Om die reden is de deelname van vakexperts in het kerndoelenteam en de advieskring een belangrijk element in de opzet van de actualisatie. Daarnaast hebben de teams onafhankelijke externe experts geraadpleegd (bijlage 3). Dit leidde tot aanscherpingen van verschillende

doelformuleringen (zie hoofdstuk 2). In de fase van beproeven wordt de volledige set conceptkerndoelen nog voorgelegd aan een groep wetenschappers en vakexperts.

Bij het schrijven van de startnotitie en in de ontwikkelfase is veelvuldig gebruikgemaakt van wetenschappelijke en vakspecifieke bronnen. Ook in de probleemanalyse (zie paragraaf 2.1), de ontwikkeling van de karakteristiek (paragraaf 2.2) en het raamwerk (paragraaf 2.3) is gebruikgemaakt van verschillende wetenschappelijke, vakspecifiek en beleidsmatige bronnen.

De kerndoelen mvt zijn gelijktijdig en in samenhang geactualiseerd met de examenprogramma's mvt. Het actualisatietraject van de eindtermen duurde twee jaar en liep al een jaar op het moment dat de actualisatie van de kerndoelen van start ging. Er is vanuit het kerndoelenteam regelmatig afstemming geweest met de vakvernieuwingscommissie (VVC) van de examenprogramma's mvt. Het kerndoelenteam maakte gebruik van de expertise die de VVC had opgebouwd. Indirect is op deze wijze ook gebruikgemaakt van de inzichten van de experts die door de VVC zijn geraadpleegd. Een overzicht van deze experts is te vinden in het toelichtingsdocument bij de examenprogramma's (Fasoglio, Leunissen & Tammenga, 2024). Het kerndoelenteam heeft daarnaast een expert uitgenodigd op het gebied van lingua franca-communicatie en –didactiek. Het betreft dr. Linda Gijssen, senior onderzoeker in het Lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van de Hogeschool Utrecht.

Vanzelfsprekend is gebruikgemaakt van wetenschappelijke en vakspecifieke bronnen. De wetenschappelijke en vakspecifieke inbreng is deels geborgd in het voortraject in aanloop naar de actualisatie.

- De kerndoelen nemen de opbrengsten van Curriculum.nu (Curriculum.nu, 2019a) als uitgangspunt. De wetenschappelijke onderbouwing met bijbehorende bronnen van de opbrengsten van curriculum.nu staat in het bijbehorende toelichtingsdocument (Curriculum.nu, 2019b). De bronnen voor de wetenschappelijke onderbouwing van Curriculum.nu zijn destijds op verschillende manieren geselecteerd, bijvoorbeeld op basis van literatuuronderzoek en naar aanleiding van gesprekken met vakexperts, onder wie wetenschappers en lerarenopleiders. Ook vormden de doorlopende vakspecifieke trendanalyses van SLO een belangrijke bron (Fasoglio et al., 2015; SLO, 2015). De wetenschappelijke onderbouwing van de opbrengsten van Curriculum.nu is dus ook de wetenschappelijke onderlegger van de conceptkerndoelen.
- De startnotities van zowel de kerndoelen (SLO, 2021) als de examenprogramma's (SLO, 2023) beschrijven de wetenschappelijke onderbouwing met bijbehorende bronnen van de curriculaire uitdagingen bij het ontwikkelen van kerndoelen en examenprogramma's MVT.

Ook is er gebruikgemaakt van bronnen zoals beleidsmatige kaders en adviezen en internationale raamwerken waarin gebruikgemaakt is van wetenschappelijk onderzoek:

- het advies over de formalisatie van het ERK in de kerndoelen en eindtermen (Fasoglio, Moonen & Tammenga, 2022);
- de domeinbeschrijving en curriculaire analyse van Engels in het primair onderwijs (Moonen, 2023);
- een analyse en verkennend onderzoek naar ERK-niveaus in het vo ten behoeve van de eindtermen MVT (Groen & Trimbos, 2023);
- bronnen vanuit de advieskring (Meesterschapsteam MVT, 2022; Nuffic, 2023; Vakvereniging Levende Talen, 2019; Visiegroep Buurtalen [z.d.]);
- het kader kansengelijkheid van de wetenschappelijke Curriculumcommissie, met nadruk op het bieden van ruimte aan meertaligheid (Wetenschappelijke Curriculumcommissie, 2021);
- het Europees Referentiekader voor de Talen (ERK) (Council of Europe, 2020) en de voorbeeldmatige uitwerkingen van het ERK voor leerlingen in de leeftijd van 7-10 en 11-15 (Goodier & Szabo, 2018);
- het FREPA, een Europees beschrijvingskader voor meertalige en interculturele leerdoelen in het onderwijs (Grima et al. 2012);
- een *review study* van onderzoek naar factoren die invloed hebben op de taalvaardigheid Engels van po-leerlingen (Gijsen et.al. 2023) ten behoeve van het peilingsonderzoek Engels po 2025-2026.

Verder is er gebruikgemaakt van vakdidactische handboeken. Dit zijn toonaangevende handboeken die werden aangedragen door leden van het kerndoelenteam en de vakvernieuwingscommissie MVT en door de advieskring. Deze lijst is niet uitputtend:

- Dönselmann, S., Van Beuningen, C., Kaal, A. & De Graaff, R. (red.) (2020). *Handboek vreemdetalendidactiek. Vertrekpunten, vaardigheden, vakinhoud*. Uitgeverij Coutinho.
- Heebing, S. & Staatsen, F. (2015). *Moderne vreemde talen in de onderbouw*. Coutinho.
- Klipp, A. (2023). *Vreemde talen in het basisonderwijs. Een activerende didactiek voor Engels en MVT*. Uitgeverij Coutinho.
- Bodde-Alderlieste, M. & Van Mulligen, L. (2022). *Engels in het basisonderwijs. (Meer dan de) kennisbasis vakdidactiek*. Noordhoff Uitgevers.

Gedurende de ontwikkelfase hebben teamleden en curriculumexperts presentaties en werkgroepen verzorgd. Deze hadden steeds een interactief karakter, waarbij ideeën en tussentijdse conceptversies werden gedeeld en besproken. Ook de zo verkregen input werd door het team meegewogen in de verdere ontwikkeling van de karakteristiek en de conceptkerndoelen.

Ten slotte hebben teamleden op individuele basis gesprekken gevoerd met verschillende vakexperts en collega's. Deze gesprekken hadden een informeel karakter en dienden om ideeën en denkrichtingen van het team te toetsen.

1.3.4 Monitorteam

Een belangrijk instrument van interne kwaliteitszorg is monitoring. Tussenproducten van het kerndoelenteam zijn in de ontwikkelfase meermaals door analisten van SLO gemonitord op basis van de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht. Ook was er aandacht voor de consistentie tussen de conceptproducten van de verschillende leergebieden. De bevindingen uit de interne monitoring zijn benut om gedurende het proces bij te sturen op aspecten uit de werkopdracht.

De belangrijkste punten van monitoring waren gericht op:

- het gebruik van duidelijkere handelingswerkwoorden en het verbeteren van de uitwerkingen en de bullet points van 'te denken valt aan' (tdva);
- het specificeren van de doorlopende leerlijn van het po naar de onderbouw van het vo en naar de bovenbouw van het vo.
- het afbakenen en concretiseren van de doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming bij het leergebied moderne vreemde talen.

De feedback is meegenomen in de daaropvolgende verbeterlagen van de producten, bijvoorbeeld in instructies tijdens de ontwikkeltweedaagse en tijdens werksessies van de curriculumexperts.

1.3.5 Expertpoule

SLO heeft een expertpoule bestaande uit curriculumexperts van SLO ingezet om de uitwerking te ondersteunen van leergebiedoverstijgende aspecten die in de werkopdracht beschreven zijn: LOB, verbindende vaardigheden, geletterdheid, gecijferdheid, diversiteit, kansengelijkheid, burgerschap, digitale geletterdheid en samenhang.

De expertpoule heeft twee functies:

- Monitoren: de expertpoule werkt samen met het monitorteam bij het uitvoeren van inhoudelijke analyses en bekijkt of deze leergebiedoverstijgende aspecten goed gewaarborgd zijn in de (tussen)producten.
- Adviseren: de expertpoule is beschikbaar om de teams bij te staan met advies of om actief te helpen bij het opnemen van leergebiedoverstijgende aspecten.

De expertpoule gaf tijdens het ontwikkelproces aan dat de (tussenproducten van de) conceptkerndoelen al veel van de leergebiedoverstijgende aspecten bevatten. Op een enkel punt (LOB) werden suggesties gegeven voor verdere explicitering.

De klankbordgroep Specifieke onderwijsbehoeften sprak al vroeg in de ontwikkelfase haar waardering uit voor de inclusieve formuleringen van de eerste concepten van de karakteristiek en de conceptkerndoelen. De klankbordgroep gaf bij verschillende conceptformuleringen suggesties voor verdere verbetering, die door het kerndoelenteam zo veel mogelijk zijn verwerkt.

1.3.6 Leerlingbetrokkenheid

Om de stem van de leerling een goede plaats te geven bij de ontwikkeling van kerndoelen, zijn leerlingen van scholen voor primair en voortgezet onderwijs geraadpleegd via leerlingenpanels (Van der Laan, 2023). Dit vond plaats op scholen, waar op basis van een instrument, leerlingen hun ideeën en ervaringen konden uiten over de relevantie van vakinhouden. In de voorbereiding en uitvoering is samengewerkt met LAKS. Daarnaast hebben de leraren uit de teams ook hun eigen leerlingen bevroegd.

Enkele belangrijke of opvallende punten uit de feedback van leerlingen zijn:

- Leerlingen willen praktisch aan de slag met MVT. Vooral 'doen' is vaak genoemd. Dit aspect komt in alle kerndoelen terug. Voor alle kerndoelen geldt dat leerlingen de taal actief en betekenisvol gebruiken, bijvoorbeeld door gesprekken te voeren met doeltaalsprekers.
- Het belang van Spaans kwam naar voren. Dit aspect heeft betrekking op de set kerndoelen voor MVT. Deze is ook van toepassing op Spaans.
- Luisteren wordt beschouwd als het gemakkelijkst, begrijpend lezen/presenteren als het moeilijkst. De populatie die bevroegd is betreft po en klas 1 vo. Dan is het ook logisch dat zij de vaardigheden op deze manier classificeren. Dit is een bevestiging van de opbouw van makkelijk naar moeilijk bij uitwerking kennis en vaardigheden.

1.3.7 Fase van beproeven

Met de oplevering van de conceptkerndoelen aan het ministerie is de ontwikkelfase afgerond. Conform de werkopdracht van het ministerie van OCW worden de conceptkerndoelen vervolgens beproefd in de onderwijspraktijk. De bevindingen worden na de fase van beproeven vastgelegd in een rapportage (Beuling et al., 2024). Het primaire doel van de fase van beproeven is het toetsen van de verwachte bruikbaarheid en de verbeteringen ten opzichte van de huidige kerndoelen. Daarnaast richt deze fase zich op het inventariseren van behoeften, knelpunten en zorgen van het onderwijsveld die een rol kunnen spelen bij de verdere implementatie. Om het wetgevingstraject ter vaststelling van de kerndoelen te bespoedigen is er gekozen voor een relatief korte periode van beproeven van ongeveer vier maanden.

Bijeenkomsten en praktijkopdrachten voor scholen

Om zo veel mogelijk scholen en leraren in het hele land te bereiken, is gekozen voor het organiseren van regionale bijeenkomsten met daaraan gekoppeld een praktijkopdracht om op de eigen school uit te voeren. Dit wordt gedaan in regiobijeenkomsten. Daarnaast zal een sessie met vakexperts uit het leergebied worden gehouden.

De werving voor de regiobijeenkomsten zal gericht zijn op drie vertegenwoordigers van scholen: een schoolleider en twee leraren. Op de regiobijeenkomsten krijgen de scholen een programma aangeboden dat enerzijds gericht is op het informeren over de conceptkerndoelen en anderzijds in het teken staat van het ophalen van feedback. De bijeenkomsten zijn opgebouwd volgens een drieslag *verkennen*, *verdiepen* en *waarderen*.

- In het onderdeel *verkennen* spelen de deelnemers een zogenoemd 'kerndoelenkaartspel', waarbij ze in gesprek gaan over de vraag of ze de inhouden van de conceptkerndoelen al in hun huidige lespraktijk terugzien, of ze het belang van de nieuwe inhouden onderschrijven en of ze uitdagingen zien bij het vormgeven van hun schoolcurriculum met deze conceptkerndoelen.
- Het onderdeel *verdiepen* is gericht op het doordenken van de betekenis van de conceptkerndoelen voor de dagelijkse onderwijspraktijk. De belangrijkste punten uit de conceptkerndoelen en de overeenkomsten en verschillen met de kerndoelen uit 2006 worden aan de deelnemers gepresenteerd. Aan de hand van door het kerndoelenteam ontwikkeld voorbeeldmateriaal krijgen de deelnemers een nader beeld van de bedoelingen van de conceptkerndoelen.
- Tijdens het onderdeel *waarderen* kunnen de deelnemers hun eerste reactie geven door een online vragenlijst in te vullen.

De deelnemers aan de regiobijeenkomsten krijgen vervolgens de praktijkopdracht om dezelfde drieslag als kartrekkers ook met collega's op hun eigen school te doorlopen. Daartoe krijgen ze een exemplaar van het kerndoelenkaartspel mee en een link naar een online vragenlijst, die na afloop van de teambijeenkomst door de kartrekkers kan worden ingevuld. Op deze manier wordt zowel tijdens de regiobijeenkomst feedback opgehaald bij de kartrekkers per school, als daarna ook op dezelfde thema's bij de scholenteams.

De feedback die tijdens en na de regiobijeenkomsten wordt opgehaald, legt SLO vast in een rapportage. Op basis van de feedback uit het rapport wordt een analyseproces gestart waarbij alle opgehaalde feedback zorgvuldig zal worden gewogen. Na deze analysefase worden keuzes gemaakt welke conceptkerndoelen aangepast of verhelderd moeten worden. De afwegingen en beoogde aanpassingen worden gedeeld en besproken met het kerndoelenteam en de advieskring. Dit zal resulteren in de definitieve conceptkerndoelen die

worden aangeboden aan het ministerie van OCW om het wetgevingstraject te starten.

Expertbijeenkomst

In de fase van beproeven wordt niet alleen de onderwijspraktijk bevraagd, maar worden de conceptkerndoelen ook (nogmaals) voorgelegd aan een bredere groep vakexperts en wetenschappers, die deels al geraadpleegd zijn in de ontwikkelfase en die deels ook met een frisse blik naar de conceptkerndoelen kijken.

2. Inhoudelijke toelichting

In dit hoofdstuk wordt een toelichting gegeven op de inhoudelijke keuzes die ten grondslag liggen aan de conceptkerndoelen. Eerst wordt ingegaan op de specifieke uitdagingen voor het leergebied moderne vreemde talen. Vervolgens worden respectievelijk de karakteristiek, het raamwerk en de conceptkerndoelen behandeld. Per onderdeel wordt een toelichting gegeven op de keuzes die het kerndoelenteam heeft gemaakt, de belangrijkste discussies daarbij, hoe er is omgegaan met feedback uit de ontwikkelfase en welke bronnen daarbij betrokken zijn. In de toelichting worden eveneens kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van OCW betrokken.

2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie moderne vreemde talen

De probleemanalyse die onderdeel uitmaakt van de startnotitie moderne vreemde talen vormde een belangrijk uitgangspunt voor de actualisatie. De startnotitie Kerndoelen MVT (SLO, 2023) beschrijft een aantal curriculaire uitdagingen voor de ontwikkeling van kerndoelen po, so en onderbouw vo. De ontwikkelde conceptkerndoelen zijn een antwoord op de problemen die in de startnotitie zijn benoemd. Hieronder worden de probleemanalyse en de curriculaire uitdagingen uit de Startnotitie kort samengevat.

Uitdaging 1: Eenzijdige focus op afzonderlijke vaardigheden en gebrek aan inhoud

De huidige kerndoelen po en onderbouw vo zijn vaardigheidsgericht, met als gevolg een vaak eenzijdige focus op afzonderlijke vaardigheden en het technisch leren ervan. Het gaat dan bijvoorbeeld om leesvaardigheid, luistervaardigheid en spreek- en gespreksvaardigheid. In de praktijk wordt er in de onderbouw vo daarnaast vaak ook sterk de nadruk gelegd op het verwerven van 'losse' woordenschat en grammatica (Benschop et al., 2021; Rouffet et al., 2023). Er is niet genoeg aandacht voor actief gebruik van de taal en het combineren van receptieve en productieve vaardigheden, terwijl dit juist de manier is waarop vreemde talen in het dagelijks leven worden gebruikt. Ook is er nauwelijks aandacht voor de verschillen tussen en binnen culturen. Kennis hiervan helpt leerlingen om effectiever te communiceren in de doeltaal.

Om leerlingen taal- en cultuurbewust te leren communiceren in de hedendaagse maatschappij is het van belang om vaardigheden en inhouden te integreren (Curriculum.nu, 2019; Meesterschapsteam MVT, 2022). Hiervoor zijn in aanvulling op de vaardigheden ook nieuwe inhouden nodig, zoals aandacht voor interculturele competentie, meertaligheid, creatieve vormen van taal, de positie van Engels als lingua franca en cultuur in de brede zin van het woord (bijvoorbeeld literatuur en film). Ook valt er een link te maken met (wereld)burgerschap.

Uitdaging 2: Geen ruimte voor verschillen tussen talen in het vo

In de huidige situatie zijn er alleen kerndoelen voor Engels vo. De overige mvt hebben geen kerndoelen en moeten de kerndoelen Engels gebruiken. Deze situatie doet geen recht aan verschillen in beheersingsniveaus. Waar Engels voortbouwt op kennis vanuit het po, beginnen de mvt zonder die voorkennis vanuit het po. Het is dus niet realistisch om te verwachten dat leerlingen bij de mvt hetzelfde niveau bereiken als bij Engels. Ook zijn er grote verschillen tussen leerlingen onderling in beheersingsniveaus voor de verschillende talen, bijvoorbeeld door buitenschools taalcontact of omdat ze een bepaalde taal als thuistaal hebben. Deze verschillen vragen om ruimte voor differentiatie, zodat leerlingen zich op hun eigen niveau kunnen ontwikkelen. Daarnaast geldt vooral voor Engels dat deze taal tegenwoordig wereldwijd als lingua franca fungeert. Dit vraagt om kerndoelen die recht doen aan die functie (SLO, 2018; 2021). Om de verschillen tussen de moderne vreemde talen inzichtelijk te maken, zijn aparte kerndoelen nodig voor de verschillende talen, die ook een indicatie van beheersing geven.

Uitdaging 3: Gebrek aan doorlopende leerlijnen

De doorlopende leerlijn po–onderbouw vo Engels is in de praktijk lastig vorm te geven (De Kraay, 2016). Leerlingen stromen met uiteenlopende beheersingsniveaus Engels de onderbouw van het vo binnen (Inspectie van het Onderwijs, 2019). Er is gebrek aan een doorlopende leerlijn van de onderbouw naar de bovenbouw van het vo. De kerndoelen en eindtermen zijn niet voldoende op elkaar afgestemd, zodat het voor docenten lastig is om een doorlopende leerlijn te creëren (SLO, 2021). Er moet dus meer afstemming komen tussen de kerndoelen po, so en onderbouw v(s)o en tussen de kerndoelen onderbouw vo en de eindtermen.

Uitdaging 4: Ontbreken van beheersingsniveaus

De huidige kerndoelen po en onderbouw vo bevatten geen beheersingscomponent. De verankering van het ERK maakt het mogelijk om beheersingsniveaus voor de talen aan het eind van het po en de onderbouw vo inzichtelijk te maken. Dit bevordert ook de doorlopende leerlijn naar de bovenbouw en de doorstroom tussen sectoren. Het verheldert daarnaast de doelen voor leerlingen die een moderne vreemde taal in de onderbouw afronden; hiervan gaat naar verwachting een motiverende werking uit (Levende Talen, 2017; Visiegroep Buurtalen, z.d.). De Vakvereniging Levende Talen (2017) vraagt nadrukkelijk om een formele verankering van het ERK in de kerndoelen. De kerndoelen en eindtermen met een beheersingscomponent worden per taal en per taalvaardigheid gekoppeld aan het ERK (Fasoglio, Moonen & Tammenga, 2022).

Vanuit deze constatering is het team aan de slag gegaan om de huidige kerndoelen te actualiseren.

2.2 Toelichting op de karakteristiek

2.2.1 Kern van het leergebied moderne vreemde talen

Kennis van vreemde talen en de bijbehorende culturen helpt leerlingen om contact te leggen en om te gaan met mensen over de hele wereld, een vaardigheid die door internationalisering steeds belangrijker wordt. Het leergebied leert leerlingen hoe ze, vertrekkend vanuit hun eigen taalvaardigheid, met zelfvertrouwen kunnen communiceren in vreemde talen. Communiceren betekent hier het ontvangen, interpreteren en zelf overbrengen van zowel mondelinge als schriftelijke, verbale en non-verbale informatie in de doeltaal, op een manier die past bij de mogelijkheden van de leerling. Hieronder vallen de taalvaardigheden lezen, luisteren, spreken, gesprekken voeren, schrijven en schriftelijke interactie. Om met zelfvertrouwen te kunnen communiceren is er, naast aandacht voor taalvaardigheid, ook aandacht voor taalbewustzijn en cultuurbewustzijn nodig. In het kader van taalbewustzijn wordt er aandacht geschonken aan meertaligheid en aan het leren van talen om de taalvaardigheid te versterken. Leerlingen maken kennis met verschillende culturen. Dit helpt om de communicatie effectiever te maken, doordat ze rekening leren houden met diverse achtergronden. Leerlingen maken kennis met het concept lingua franca: ze leren hoe ze kunnen communiceren met doeltaalgebruikers uit een diversiteit aan culturen en met verschillende talige achtergronden.

2.2.2 Doeldomeinen

Het funderend onderwijs beoogt een breed onderwijsaanbod voor alle leerlingen. Dat brede aanbod wordt onder andere geborgd door aandacht voor de drie doeldomeinen van onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming (Ağirdağ et al., 2021). In de karakteristiek is beschreven hoe het leergebied moderne vreemde talen bijdraagt aan de doeldomeinen. Belangrijk is om te realiseren dat kerndoelen vaak bijdragen aan meerdere doeldomeinen tegelijk en dat de doeldomeinen niet geheel te scheiden zijn. De afzonderlijke doeldomeinen komen als volgt terug in de karakteristiek:

Ten aanzien van *kwalificatie* stelt de rationale: "Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen te onderwijzen in basiskennis en -vaardigheden waarmee alle leerlingen hun potentieel kunnen realiseren, en die ze nodig hebben voor toekomstige studies en de uitoefening van toekomstige beroepen." Voor het leergebied moderne vreemde talen betekent dit dat leerlingen:

- met vertrouwen leren communiceren in de doeltaal;
- hun taalleervaardigheden ontwikkelen;
- kennis opdoen over andere culturen en het concept lingua franca.

Ten aanzien van *socialisatie* stelt de rationale: "Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen bekend te maken en te verbinden met culturen, tradities en praktijken in de samenleving, waaronder democratische normen en waarden." Voor het leergebied moderne vreemde talen betekent dit dat leerlingen leren omgaan met mensen van verschillende culturen, daarbij rekening houdend met verschillen tussen en binnen culturen.

Ten aanzien van *persoonsvorming* stelt de rationale: "Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen ervaringen te bieden die aanzetten tot nadenken over henzelf als persoon in de wereld." Voor het leergebied moderne vreemde talen betekent dit dat leerlingen inzicht krijgen in:

- hun eigen cultuur, zichzelf en hun plaats in de samenleving;
- hun meertaligheid;
- hoe het is om zich uit te drukken in een andere taal – hoe het is om hun ervaringen, gevoelens, gedachten en ideeën te verwoorden in een taal die ze (doorgaans) nog niet volledig beheersen.

De drie doeldomeinen zijn met elkaar verbonden. Het is van belang dat leerlingen kennis opdoen (kwalificatie) om vervolgens om te leren communiceren met mensen uit andere landen en daarbij rekening te houden met culturele (socialisatie) verschillen, terwijl ze ook werken aan hun persoonsvorming. De focus ligt op kwalificatie, omdat de ontwikkeling van taalvaardigheden veel tijd in beslag neemt. Ook het opdoen van kennis over andere landen en culturen vraagt tijd.

2.2.3 Interne samenhang van het leergebied moderne vreemde talen

De interne samenhang van het leergebied komt op verschillende manieren tot uiting in de set kerndoelen.

Ten eerste wordt in alle vier de sets gebruik gemaakt van dezelfde domeinen, te weten communicatie, taalbewustzijn en cultuurbewustzijn. Dat betekent dat deze drie onderdelen zowel bij po Engels als bij onderbouw vo Engels en onderbouw vo mvt aan bod komen. Voor een nadere onderbouwing van deze domeinen verwijzen we naar de opbrengsten van Curriculum.nu (Curriculum.nu, 2019a; Curriculum.nu, 2019b), de startnotities van zowel de kerndoelen mvt (SLO, 2021) als de examenprogramma's mvt (SLO, 2023) en het toelichtingsdocument bij de concept-examenprogramma's mvt (Fasoglio, Leunissen & Tammenga, 2024).

Ten tweede zijn deze drie domeinen zijn niet los van elkaar te zien. Om leerlingen te leren taal- en cultuurbewust te communiceren is het van belang om deze domeinen in samenhang aan te bieden. Dit betekent bijvoorbeeld dat er bij het ontwikkelen van de taalvaardigheden niet alleen gebruik gemaakt kan worden van het ERK, maar ook van de inhouden van taalbewustzijn en cultuurbewustzijn. Het belang van samenhang wordt benadrukt in de

karakteristiek van de kerndoelen mvt. Hiermee volgen de kerndoelen mvt de lijn van de kerndoelen Nederlands en de examenprogramma's mvt. Ook hier wordt het belang van samenhang tussen de verschillende domeinen benadrukt.

Ten derde zijn in alle vier de sets een deel van de doelen in domein communicatie gekoppeld aan het ERK, in een doorlopende leerlijn naar de examenprogramma's mvt (Fasoglio, Leunissen & Tammenga, 2024).

2.2.4 Externe samenhang van het leergebied moderne vreemde talen

Het leergebied Nederlands heeft drie vergelijkbare domeinen: communicatie, taal en literatuur (SLO, 2023). Het domein taalbewustzijn bij MVT heeft veel overlap met het domein taal bij Nederlands. Het domein cultuurbewustzijn heeft veel raakvlakken met het domein literatuur bij Nederlands: de moderne vreemde talen geven in dit domein zowel aandacht aan fictie/creatieve teksten als aan culturele aspecten en pluriculturele ervaringen. Beide leergebieden bevatten het domein 'communicatie'. Ook zijn er raakvlakken met de basisvaardigheden burgerschap (onder andere wereldburgerschap) en digitale geletterdheid (onder andere de invloed van artificial intelligence op het leren van talen). Ook is er samenhang met het leergebied kunst en cultuur op het vlak van creatieve vormen van taal, en met het leergebied mens en maatschappij, waar diverse aspecten aan bod komen die een rol spelen bij cultuur, zoals diversiteit en leefomgeving.

2.2.5 Keuzes en dilemma's

Het ERK in de kerndoelen

Bij de ontwikkeling van de concept-kerndoelen is rekening gehouden met het advies over de formalisatie van het ERK in de kerndoelen en eindtermen (Fasoglio, Moonen & Tammenga, 2022). Voor alle vier de sets geldt dat een deel van de kerndoelen in domein communicatie is gekoppeld aan een ERK-niveau, in een doorlopende leerlijn met de concept-examenprogramma's mvt (Fasoglio, Leunissen & Tammenga, 2024). De concept-ERK-streefniveaus van de kerndoelen zijn vastgesteld op basis van een afweging van verschillende perspectieven vanuit wetenschap, beleid, curriculaire kaders en wensen en verwachtingen van het veld. We noemen de belangrijkste.

- Voorafgaand aan het traject van de actualisatie is er een literatuurstudie uitgevoerd en zijn wensen en verwachtingen van stakeholders in kaart gebracht. Op basis van dit rapport is advies uitgebracht aan OCW over de formalisering van het ERK in het Nederlandse onderwijs; OCW heeft dit advies overgenomen (Fasoglio, Moonen & Tammenga, 2022).
- De kerndoelen MVT zijn gelijktijdig en in samenhang geactualiseerd met de examenprogramma's MVT. Het actualisatietraject van de eindtermen duurde twee jaar en liep al een jaar op het moment dat de actualisatie van de kerndoelen van start ging. Er is vanuit het kerndoelenteam regelmatig afstemming geweest met de vakvernieuwingscommissie (VVC) van de

examenprogramma's MVT over de vaststelling van de ERK-niveaus in de eindtermen en de kerndoelen.

- Er is gebruikgemaakt van wetenschappelijk onderzoek naar ERK-niveaus in het funderend onderwijs, bijvoorbeeld Inspectie van het Onderwijs (2019). Overzichten van geraadpleegd wetenschappelijk onderzoek zijn te vinden in Fasoglio, Moonen & Tammenga (2022), Groen & Trimbos (2023) en Moonen (2023).
- Voor een deel van de kerndoelen zijn de ERK-streefniveaus vastgesteld in bandbreedtes, bijvoorbeeld A1-A2. De reden hiervoor is dat kerndoelen betrekking hebben op een diverse groep leerlingen, en dat leraren voldoende richting en ruimte moeten bieden om passend onderwijs voor leerlingen te ontwikkelen. In de eindtermen zijn de ERK-beheersingsniveaus vastgesteld per schoolsoort. Met het beheersingsniveau voor de eindtermen in gedachten kunnen docenten in de onderbouw bepalen welk ERK-niveau binnen de bandbreedte passend is voor hun leerlingenpopulatie. Hier kunnen ze vervolgens hun onderwijs op inrichten.

Voor een nadere onderbouwing van de ERK-streefniveaus per kerndoelenset verwijzen we naar paragraaf 2.3.1.

Aandacht voor 'maatschappelijke thema's'

In kerndoel 9 - Cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit is de bullet 'Reflecteren op maatschappelijke thema's in fictie en non-fictie' toegevoegd. Het team wilde dit graag om het aspect cultuur te verbreden, te verdiepen – het gaat verder dan feesten en gerechten – en interessanter te maken, met als doel de motivatie voor het leergebied te vergroten. Op basis van gesprekken met de kerndoelteamleden en de leden van vakvernieuwingscommissie MVT is ervoor gekozen om in het doel niet te specificeren in welke taal de fictie en non-fictie wordt aangeboden of verwerkt. Zo is het doel geschikt voor alle talen en alle beheersingsniveaus. Sommige leraren geven er bijvoorbeeld de voorkeur aan om de maatschappelijke thema's in de doeltaal aan te bieden en het gesprek erover te voeren in het Nederlands. Andere docenten willen daarentegen de ruimte hebben om alles in de doeltaal te doen of juist gebruik te maken van andere talen dan de doeltaal of het Nederlands.

Aandacht voor lingua franca communicatie bij alle talen

De kerndoelen in domein BC bieden ruimte aan de verschillende talen om aandacht te besteden aan de rol van talen als lingua franca. In lingua franca-communicatie krijgen taalleerders niet alleen te maken met 'native speakers', maar ook met andere doeltaalgebruikers (Gijsen, 2021): sprekers met verschillende beheersingsniveaus van de doeltaal, die afkomstig zijn uit verschillende culturen. Dit geldt niet alleen voor Engels, maar voor alle talen. Het is belangrijk dat leerlingen leren omgaan met al deze niveaus. Daarom nemen we voor alle talen het aspect lingua franca mee.

Geïntegreerd aanbieden van taalvaardigheden

De advieskring benadrukt het belang van het in samenhang aanbieden van de verschillende taalvaardigheden, omdat dit in het dagelijks leven ook zo gebeurt. Een geschreven tekst of een presentatie zijn vaak gebaseerd op bronnen. Vandaar dat er geprobeerd is om dit zo duidelijk mogelijk aan te geven in de karakteristiek.

2.3 Toelichting op het raamwerk

2.3.1 Domeinen

Domein	Engels po/so	Engels onderbouw v(s)o	MVT onderbouw v(s)o
Communicatie		1. Rijke taal- en leesomgeving	1. Ervaringen met rijk taalaanbod
	1. Kijk-, luister- en leesvaardigheid	2. Kijk- en luistervaardigheid	2. Kijk- en luistervaardigheid
		3. Leesvaardigheid	3. Leesvaardigheid
	2. Mondelinge communicatie	4. Mondelinge communicatie	4. Mondelinge communicatie
	3. Schriftelijke communicatie	5. Schriftelijke communicatie	5. Schriftelijke communicatie
		6. Doelgerichte informatieverwerking	6. Doelgerichte informatieverwerking (alleen 3 h/v)
		7. Creatieve expressie	7. Creatieve expressie
Taal- en cultuurbewustzijn	4. Taalleerproces en meertaligheid	8. Taalleerproces en meertaligheid	8. Taalleerproces en meertaligheid
		9. Cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit	9. Cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit
	5. Interculturele communicatieve competentie	10. Interculturele communicatieve competentie	10. Interculturele communicatieve competentie

Tabel 1: Raamwerk

De conceptkerndoelen van het leergebied moderne vreemde talen zijn verdeeld over de domeinen communicatie en taal- en cultuurbewustzijn (zie tabel 1). Voor een nadere onderbouwing van deze domeinen verwijzen we naar de opbrengsten van Curriculum.nu (Curriculum.nu, 2019a; Curriculum.nu, 2019b), de startnotities van zowel de kerndoelen mvt (SLO, 2021) als de examenprogramma's mvt (SLO, 2023) en het toelichtingsdocument bij de concept-examenprogramma's mvt (Fasoglio, Leunissen & Tammenga, 2024). Voor alle vier de sets kerndoelen geldt dat de focus ligt op domein A -

communicatie. Domein BC - taal- en cultuurbewustzijn is ondersteunend aan domein A. In de examenprogramma's is er sprake van een apart domein taalbewustzijn en een apart domein cultuurbewustzijn. Voor de kerndoelen zijn deze samengevoegd tot domein BC taal- en cultuurbewust. Dit vanwege de beperkte ontwerpruimte voor de kerndoelen en de keuze om de focus op domein communicatie te leggen.

ERK-streefniveaus

Conform het advies over de formalisatie van het ERK (Fasoglio, Moonen & Tammenga, 2022) zijn de beheersingsdoelen in domein A zijn gekoppeld aan ERK-niveaus (zie tabel 2). De ERK-streefniveaus zijn geformuleerd in nauwe afstemming tussen het kerndoelenteam en de vakvernieuwingscommissie van de examenprogramma's MVT. Hierbij is tevens gebruikgemaakt van de domeinbeschrijving Engels po (Moonen, 2023), de verkenning ERK-niveaus in de bovenbouw van het vo (Groen & Trimbos, 2023). Ook is er afgestemd met de vakvernieuwingscommissie mvt (Fasoglio, Leunissen & Tammenga, 2024). Het overzicht van de ERK-niveaus per taal, leerweg en schoolsoort in de eindtermen staat in bijlage 5.4.

Kerndoelen Engels po, so en onderbouw v(s)o en 3 h/v in relatie tot ERK-streefniveau's

	Po/so	Onderbouw v(s)o	3 h/v
Kijk-, luister- en leesvaardigheid	A1		
Kijk- en luistervaardigheid		A1 / A2	A2+ / B1+
Leesvaardigheid		A1 / A2	A2+ / B1
Mondelinge communicatie (productie en interactie)	A1	A1 / A2	A2+ / B1
Schriftelijke communicatie (productie en interactie)	pre-A1 / A1	A1 / A2	A2+ / B1

Kerndoelen MVT onderbouw v(s)o en 3h/v in relatie tot ERK-streefniveau's

	MVT set 1 onderbouw v(s)o Duits, Frans, Spaans, Italiaans	MVT set 1 aanvulling 3 h/v	MVT set 2 onderbouw v(s)o Arabisch, Chinees, Russisch, Turks	MVT set 2 aanvulling 3 h/v
Kijk- en luister- vaardigheid	A1 / A2	A2	pre-A1 / A1	A1
Leesvaardigheid	A1 / A2	A2	pre-A1 / A1	A1
Mondelinge communicatie (productie en interactie)	A1	A1 / A2	pre-A1 / A1	A1
Schriftelijke communicatie (productie en interactie)	A1	A1 / A2	Pre-A1 / A1	A1

Tabel 2: ERK-streefniveaus in de kerndoelen

Aanvullende onderbouwing per set

Bij het vaststellen van de ERK-streefniveaus voor de kerndoelen Engels po/so is er een afweging gemaakt van de volgende aspecten:

- Het streefniveau voor de taalvaardigheden lees-, luister- en kijkvaardigheid en mondelinge communicatie is gekoppeld aan ERK A1. Schrijfvaardigheid is gekoppeld aan pre-A1-A1. Het betreft minimale streefniveaus die haalbaar worden geacht voor alle leerlingen binnen de ontwerpruimte. Ook sluiten deze niveaus aan bij de onderbouw v(s)o, waar voor het eind van leerjaar 2 ERK-niveaus A1-A2 zijn vastgesteld.
- In de doorlopende leerlijn po-onderbouw vo ontwikkelen en verdiepen leerlingen binnen de bandbreedte A1-A2 hun taalvaardigheden in samenhang met hun ontwikkeling op sociaal-emotioneel en cognitief gebied en hun belevingswereld (Goodier & Szabo, 2019).
- Peilingsonderzoek (Inspectie van het Onderwijs, 2019) heeft gebruikgemaakt van een kleine set taaltaken die gekoppeld zijn aan ERK-niveaus. Dit onderzoek laat zien dat leerlingen eind groep 8 taalactiviteiten in een bepaalde ERK- bandbreedte kunnen uitvoeren. Om te bepalen of leerlingen beschikken over een 'volledig' ERK-niveau is aanvullend onderzoek nodig, dat buiten het kader van het peilingsonderzoek valt. Het peilingsonderzoek laat zien dat het uitvoeren van taaltaken lees- en luistervaardigheid op A1 voor merendeel van de leerlingen haalbaar is. Ongeveer een derde van de leerlingen kan met de huidige kerndoelen geen

taaltaken voor gespreksvaardigheid op A1 uitvoeren. De geactualiseerde kerndoelen gaan uit van meer ontwerpruimte voor Engels po en bieden meer handvatten om spreek- en gespreksvaardigheid op streefniveau A1 te ontwikkelen. Voor schrijfvaardigheid zijn er geen gegevens bekend. Deze vaardigheid krijgt in de kerndoelen uit 2006 slechts zeer beperkt aandacht. (Voor een analyse van de kerndoelen Engels uit 2006 zie Moonen [2023]).

- In de huidige situatie kunnen scholen ervoor kiezen om vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto) te geven. Vvto is Engels vanaf groep 1 en gaat uit van circa twee keer zoveel ontwerpruimte als de nieuwe kerndoelen. In de landelijke standaard vvto (Nuffic, 2023) is voor leerlingen met uitstroomprofiel vmbo voor alle taalvaardigheden A1 vastgesteld, met een differentiatie voor havo-vwo richting A2 en B1. Het is belangrijk om in de communicatie te blijven benadrukken dat er verschillen zijn tussen de nieuwe kerndoelen en vvto. De nieuwe kerndoelen Engels po gaan uit van een iets grotere ontwerpruimte ten opzichte van de set uit 2006. Vvto heeft echter een nog grotere ontwerpruimte en kan dus ambitieuzere doelen stellen dan de kerndoelen. Een vergelijkbare redenering geldt voor scholen met tweetalig primair onderwijs (tpo), die vanaf groep 1 tot maximaal 50 procent van de lessen aanbieden in het Engels.

Engels onderbouw v(s)o

Bij het vaststellen van de ERK-streefniveaus voor de kerndoelen onderbouw v(s)o Engels is er een afweging gemaakt van de volgende aspecten:

- De kerndoelen voor de set Engels onderbouw v(s)o bouwen voort op de kerndoelen van Engels po/so. In de doorlopende leerlijn po-onderbouw vo ontwikkelen en verdiepen leerlingen binnen de bandbreedte A1-A2 hun taalvaardigheden in samenhang met hun ontwikkeling op sociaal-emotioneel en cognitief gebied en hun belevingswereld (Goodier & Szabo, 2019).
- Voor het vaststellen van de ERK-niveaus is gebruikgemaakt van onderzoek naar niveaus taalvaardigheid in het Nederlandse vo. Een overzicht van dit onderzoek is te vinden in Fasoglio, Moonen & Tammenga (2022) en Groen & Trimbos (2023).
- Om de doorlopende leerlijn naar de bovenbouw havo-vwo te faciliteren zijn er aparte kerndoelen met een hogere ERK-bandbreedte voor 3 havo-vwo ontwikkeld.

MVT onderbouw v(s)o

Bij het vaststellen van de ERK-streefniveaus voor de kerndoelen onderbouw v(s)o mvt is er een afweging gemaakt van de volgende aspecten:

- Leerlingen hebben geen formele voorkennis vanuit het po (dit in tegenstelling tot Engels).

- De hoeveelheid ontwerpruimte die voor de MVT in de verschillende schoolsoorten is vastgesteld (SLO, 2022).
- De set kerndoelen MVT is toepasbaar op de talen Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Arabisch, Russisch, Turks en Chinees. Deze set wordt op twee ERK-niveaus ontwikkeld. Elke taal wordt aan kerndoelen op een passend ERK-niveau gekoppeld (zie tabel 1). Deze koppeling is tot stand gekomen op basis van een afweging van onderzoek (Fasoglio, Moonen & Tammenga (2022), Groen & Trimbos (2023)), gesprekken met belanghebbenden en vakverenigingen, afstemming met de examenprogramma's MVT en feedback van de advieskring.
- De MVT hebben de mogelijkheid om te verwijzen naar de kerndoelen van Engels. Dit kan nodig zijn voor leerlingen die een hoger ERK-niveau in een bepaalde taal hebben, bijvoorbeeld doordat ze taal als thuistaal hebben geleerd.

Feedback advieskring op de concept ERK-streefniveaus

In de derde adviesronde gaf de advieskring aan dat de sets kerndoelen in het algemeen zowel ambitieus zijn als haalbaar en passend binnen de ontwerpruimte. Voor onderbouw vo Engels werd benoemd dat de ERK-streefniveaus voor de receptieve vaardigheden mogelijk aan de lage kant zijn. Voor MVT werd benadrukt dat het aantal lessen voor de MVT in de praktijk behoorlijk onder druk staat. De balans tussen ambitie, haalbaarheid en ontwerpruimte in de vertaling van het landelijke curriculum naar het schoolcurriculum is een blijvend punt van aandacht voor de MVT.

De fase van beproeven en het proces van periodieke herijking van zowel de kerndoelen als de examenprogramma's bieden ruimte om in kaart te brengen of de streefniveaus eventueel bijgesteld moeten worden.

Soorten doelen in het raamwerk

Domein A omvat drie soorten doelen: aanboddoelen, beheersingsdoelen en ervaringsdoelen.

Aanbodsdoel

Voor Engels is er een aanboddoel ontwikkeld in lijn met conceptkerndoel 1 van Nederlands. Vanwege de curriculaire positie van Engels als verplicht vak voor alle leerlingen en de bijbehorende ontwerpruimte is ervoor gekozen om een aanboddoel rijke taal- en leesomgeving op te nemen in de set voor Engels vo. Dit aanboddoel is ontwikkeld in lijn met conceptkerndoel 1 van Nederlands.

Rekening houdend met curriculaire positie en de ontwerpruimte van de MVT is ervoor gekozen om voor deze set een ervaringsdoel 'ervaringen met rijk taalaanbod' op te nemen, in lijn met eindterm 1.

Voor zowel Engels als MVT geldt het belang van het aanbieden en verwerken van rijke input in de doeltaal. Om je te kunnen ontwikkelen op het gebied van

taalvaardigheden heb je rijke input nodig rond diverse thema's en in diverse taalvariëteiten. Daarbij is het belangrijk dat leerlingen toegang hebben tot betekenisvolle input op hun eigen niveau, omdat elke leerling een individuele taalontwikkeling doormaakt (Lowie & Verspoor, 2022). Om te leren over andere culturen en om deel te kunnen nemen aan interculturele communicatiesituaties is het belangrijk dat leerlingen de mogelijkheid krijgen om kennis te maken met andere culturen. Tot slot is het van belang dat er een veilig klimaat heerst, zodat leerlingen zich ook echt durven te uiten in de doeltaal.

Vanwege het beperkte aantal kerndoelen dat ontwikkeld mag worden voor Engels po, is in deze set geen doel 'rijk taalaanbod' opgenomen. In de kerndoelen van Engels po wordt zoveel mogelijk verwezen naar aspecten van een rijk taalaanbod, zoals het luisteren naar en lezen van fictie en non-fictie en het kennismaken met verschillende facetten van taal en cultuur.

Beheersingsdoelen

De beheersingsdoelen zijn gekoppeld aan het ERK, met uitzondering van doelgerichte informatieverwerving. Voor dit laatste doel geldt dat de beheersingsniveaus die nodig zijn om dit doel te behalen al geformuleerd zijn bij de afzonderlijke taalvaardigheden.

- luistervaardigheid
- leesvaardigheid
- mondelinge communicatie (productie en interactie)
- schriftelijke communicatie (productie en interactie)
- doelgerichte informatieverwerving

Ervaringsdoelen

Deze ervaringsdoelen vragen om het (geïntegreerd) gebruik van een of meerdere taalvaardigheden, maar hebben geen ERK-beheersingscomponent. Er kan gebruikgemaakt worden van de ERK-streefniveaus voor de afzonderlijke taalvaardigheden.

- creatieve expressie
- taalleerproces en meertaligheid

Hybride doelen

Er zijn twee hybride doelen geformuleerd: cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit en interculturele communicatieve competentie. Bij een hybride doel doen leerlingen zowel kennis als ervaring op. Te denken valt aan leren over verschillende culturen (kennis) en het communiceren met doeltaalsprekers (ervaring). Deze doelen vragen van leerlingen om taalvaardigheden in te zetten om tot een bepaalde opbrengst te komen. Hier kan ook gebruikgemaakt worden van de minimale streefniveaus er taalvaardigheid in Domein A.

2.3.2 Verticale samenhang en differentiatie

In deze paragraaf bespreken we verticale samenhang en de differentiatie. De onderbouwing van deze onderdelen is besproken in paragraaf 1.3, 2.2 en 2.3.

Verticale samenhang

Domein communicatie

In domein A ligt de nadruk op *kijk-, luister- en leesvaardigheid, mondelinge communicatie* en *schriftelijke communicatie*. De doelen rond mondelinge en schriftelijke communicatie omvatten zowel productie als interactie. Deze doelen zijn gekoppeld aan streefniveau ERK A1 en schriftelijke communicatie aan pre-A1-A1. Bij het vak Engels in de onderbouw vo gaan leerlingen verder waar ze gebleven zijn: het startpunt zijn de streefniveaus in het primair onderwijs. Leerlingen breiden hun taalvaardigheden verder uit en ontwikkelen zich verder op het gebied van *doelgerichte informatieverwerving*. Ook is er een doel *creatieve expressie*. De belevingswereld van leerlingen maakt dat er binnen hetzelfde ERK-niveau in het po andere onderwerpen aan bod kunnen komen dan in het vo. Vandaar dat ze zich ook binnen het A1-niveau nog kunnen ontwikkelen, voordat ze doorgaan naar het A2-niveau.

Naast Engels volgen leerlingen verplicht een tweede of tweede en derde moderne vreemde taal, afhankelijk van de schoolsoort. Ook hier ontwikkelen ze hun taalvaardigheden. De MVT hebben net als Engels een doel *creatieve expressie*. Gezien de lagere ERK-bandbreedtes waarop de sets voor mvt ontwikkeld zijn, is ervoor gekozen om het doel *doelgerichte informatieverwerving* voor de mvt pas in 3 havo-vwo aan te bieden. De inschatting is dat de ERK-niveaus van leerlingen in de eerste twee leerjaren nog onvoldoende toereikend zijn voor dit doel. Mochten leraren inschatten dat dit doel al wel geschikt is voor hun leerlingen, dan kunnen zij uiteraard gebruikmaken van het doel van Engels.

Domein taal- en cultuurbewustzijn

In het po maken leerlingen een begin met taalleervaardigheden en meertaligheid. In de onderbouw van het vo breiden leerlingen deze kennis uit in de context van de doeltaal en ook passend bij het ERK-niveau dat ze hebben. Daarnaast komt er een onderdeel van taalbewustzijn bij, namelijk het vergelijken van overeenkomsten en verschillen tussen de doeltaal en andere talen.

In het po maken leerlingen kennis met culturele aspecten van doeltaalgebieden en doeltaalsprekers. Ook leren ze over verschillen tussen culturen en doen ze ervaring op met het communiceren in de doeltaal. In de onderbouw van het vo breidt de kennis over de doeltaalsprekers en doeltaalculturen zich uit; leerlingen reflecteren bijvoorbeeld op maatschappelijke thema's en er is meer aandacht

voor non-fictie en fictie. Ook de communicatie verdiept zich; er is bijvoorbeeld aandacht voor respectvol handelen in een pluriculturele context.

Doorstroom naar bovenbouw vmbo en naar bovenbouw havo-vwo

Om samenhang te creëren met de bovenbouw komen de ERK-niveaus op dezelfde manier terug in de producten van de onderbouw en van de bovenbouw.

- In de karakteristieken staat welke ERK-bandbreedtes gelden per taal (zie paragraaf 1.3, 2.2 en 2.3 voor nadere onderbouwing).
- In de doelformulering zijn bij 'Het gaat hierbij om...' een of meer bullets gebruikt voor ERK-kenmerken.
- De plus-niveaus, die in de onderbouw alleen van toepassing zijn op 3 havo-vwo Engels, staan vermeld in de karakteristiek, maar niet in de doelformulering. Het onderscheid op plusniveaus is namelijk gedetailleerder dan de mate van abstractie van de kerndoelen toelaat.
- Aanvullend voor de kerndoelen: in de doelformulering, worden bij 'Te denken valt aan...' zoveel mogelijk doelgroepspecifieke voorbeelden uitgewerkt. Hierbij is rekening gehouden met de leeftijd, de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling en de belevingswereld van de leerlingepopulatie.

Differentiatie havo-vwo – leerjaar 3

Domein A

Er is gedifferentieerd op de dimensie van vaardigheden in ERK-streefniveaus voor 3 havo-vwo bij de volgende kerndoelen: *kijk- en luistervaardigheid*, *leesvaardigheid*, *mondelijke communicatie* en *schriftelijke communicatie*. Voor 3 havo-vwo zijn hogere ERK-streefniveaus voor de taalvaardigheden nodig om de doorlopende leerlijn naar de bovenbouw te realiseren. De doelformulering is hetzelfde. Een aantal bullets bij 'het gaat hierbij om' (HGHO) wordt gebruikt om ERK-kenmerken van het streefniveau aan te duiden. Deze zijn gedifferentieerd voor 3 havo-vwo. Ook is er gedifferentieerd in TDVA om de voorbeelden passender te maken voor 3 havo-vwo.

Verder is er gedifferentieerd op de dimensie van vaardigheden bij de kerndoelen *doelgerichte informatieverwerking* en *creatieve expressie*. De doelformulering is hetzelfde. Een aantal bullets bij HGHO wordt gebruikt om complexere vaardigheden aan te duiden. Deze zijn gedifferentieerd voor 3 havo-vwo. Ook is er gedifferentieerd in 'te denken valt aan' (TDVA) om de voorbeelden passender te maken voor 3 havo-vwo.

Domein BC

Bij de kerndoelen *taalleerproces en meertaligheid* en *interculturele communicatieve competentie* is er gedifferentieerd in TDVA om de voorbeelden passender te maken voor 3 havo-vwo.

Afstemming met andere leergebieden

Nederlands, burgerschap en digitale geletterdheid

De actualisatie van de kerndoelen *Nederlands, burgerschap* en *digitale geletterdheid* liep voor op de actualisatie van moderne vreemde talen. In gezamenlijke discussies tussen de leergebieden vond afstemming plaats over hoe de andere leergebieden daarop voort konden bouwen om dubbelingen te voorkomen.

Moderne vreemde talen sluit aan of bouwt voort op kennis en vaardigheden die bij *burgerschap, digitale geletterdheid* en vooral bij *Nederlands* aan de orde komen. Denk bijvoorbeeld aan taalvaardigheden, kennis over diversiteit en digitale media.

In domein A zijn bepaalde uitwerkingen van de doelformuleringen van *Nederlands* overgenomen als deze relevant waren voor de taalvaardigheidsontwikkeling bij moderne vreemde talen. Met *Nederlands* is er daarnaast samengewerkt aan de begrippenlijst, omdat veel termen in beide leergebieden terugkomen.

Afstemming tussen de leergebieden *wiskunde en rekenen* en *moderne vreemde talen* bestond eruit dat beide tot de conclusie kwamen dat er geen overlap was.

Bewegen en sport, kunst en cultuur, mens en maatschappij en mens en natuur

Na een afstemmingsessie met deze leergebieden bleek dat er vrijwel geen inhoudelijke overeenkomsten waren tussen moderne vreemde talen en de leergebieden *bewegen en sport* en *mens en natuur*. Wel zijn er enige raakvlakken. Wanneer je kijkt naar vaardigheden kun je zeggen dat er wel overlap bestaat met *bewegen en sport*: bij beide leergebieden leren leerlingen af te stemmen op anderen en omgaan met diversiteit. Bij *bewegen en sport* is dat in een beweegcontext en bij *moderne vreemde talen* in een interculturele context.

De overlap met *kunst en cultuur* en *mens en maatschappij* bevindt zich op het gebied van cultuur. Het gaat hierbij om verschillende aspecten van cultuur. De samenhang met *kunst en cultuur* is te vinden op het vlak van *creatieve vormen van taal*. Zowel bij *mens en maatschappij* als *moderne vreemde talen* leren leerlingen hoe ze zich verhouden tot de wereld om hen heen. Bij *mens en maatschappij* ligt de nadruk op diversiteit, religies, levensbeschouwingen en leefomgeving. Bij *moderne vreemde talen* ligt de focus op diverse culturen waar voornoemde aspecten een onderdeel van zijn.

2.3.3 Ontwerpruimte

In tabel 3 is de ontwerpruimte van het leergebied MVT weergegeven en de aantallen conceptkerndoelen.

Set	Ontwerpruimte	Ontwerpruimte in klokuren	Aantal conceptkerndoelen
• Engels po	3%	158	5
• Engels vo/vso	11%	154	10
• MVT vo/vso		100 > vmbo-k/g/t (1 taal) 200 > havo/vwo (2 talen)	9

Tabel 3: ontwerpruimte en aantallen conceptkerndoelen.

Voor MVT is de ontwerpruimte alleen in klokuren vermeld en niet in percentages, omdat de MVT per schoolsoort verschillen.

De vertaling van deze onderwijsruimte komt tot uitdrukking in het aantal kerndoelen. Dit aantal moet beschouwd worden als een richtlijn met een zekere bandbreedte. De set voor Engels po bestaat uit vijf kerndoelen om de doorlopende leerlijn met de onderbouw van het vo optimaal vorm te kunnen. Een set van drie kerndoelen Engels is te beperkt om de doorlopende leerlijn po-onderbouw vo Engels goed vorm te geven, terwijl dit nu juist een van de speerpunten van de actualisatie is (SLO, 2023). Voor de set Engels onderbouw vo geldt dat er iets minder kerndoelen zijn opgeleverd dan begroot (tien in plaats van dertien). Hierbij moet worden opgemerkt dat de relatie tussen de ontwerpruimte en het aantal kerndoelen niet altijd lineair is. Zo kunnen beheersingsdoelen relatief veel ontwerpruimte vragen, zeker als ze gekoppeld zijn aan ERK-niveaus. Het is belangrijk om hierbij in gedachten te houden dat het behalen van een hoger ERK-niveau steeds meer tijd kost. Dit betekent dat je sneller van 'niets' naar A1 gaat dan van A1 naar A2, enzovoort. Een beperkt aantal beheersingsdoelen kan dus relatief veel ontwerpruimte vragen.

De vraag of de sets kerndoelen passen binnen de ontwerpruimte is benaderd vanuit verschillende perspectieven, waaronder wetenschap, beleid, curriculaire kaders en wensen en verwachtingen van het veld. De bronnen die hiervoor zijn gebruikt, zijn beschreven in paragraaf 1.4.6 (wetenschappelijke inbreng) en paragraaf 2.2.1 (ERK-streefniveaus). Ook zijn de conceptkerndoelen gedurende het actualisatieproces steeds afgestemd met de vakvernieuwingscommissie van de examenprogramma's MVT om de doorlopende leerlijn te kunnen borgen. De ERK-niveaus van havo-vwo 3 zijn vergeleken met die van vmbo-gt 4, om de overstap van vmbo 4 naar havo 4 zo makkelijk mogelijk te maken.

In de derde adviesronde gaf de advieskring aan dat de sets kerndoelen in het algemeen zowel ambitieus zijn als haalbaar en passend binnen de ontwerpruimte. Voor po werd aangegeven dat de ERK-streefniveaus voor Engels po mogelijk aan de lage kant zijn. Voor onderbouw vo Engels werd benoemd dat de ERK-streefniveaus voor de receptieve vaardigheden mogelijk aan de lage kant zijn. Voor MVT werd benadrukt dat het aantal lessen voor de MVT in de praktijk behoorlijk onder druk staat. De balans tussen ambitie, haalbaarheid en ontwerpruimte in de vertaling van het landelijke curriculum naar het schoolcurriculum is een blijvend punt van aandacht voor de MVT.

De fase van beproeven en het proces van periodieke herijking van zowel de kerndoelen als de examenprogramma's bieden ruimte om in kaart te brengen of de streefniveaus eventueel bijgesteld moeten worden.

2.4 Toelichting op de conceptkerndoelen

Er zijn vier sets kerndoelen: een set geldend voor po en drie sets voor de onderbouw van het vo (tweede leerjaar), namelijk Engels en MVT inclusief een eventuele aanvulling havo-vwo 3. De vaardigheden voor de MVT-kerndoelen zijn opgedeeld in twee ERK-niveaus. In voorgaande paragrafen is al een aantal kwaliteitseisen en keuzes met betrekking tot de kerndoelen genoemd. De overige keuzes volgen hieronder.

Mondelinge en schriftelijke communicatie

Het kerndoel *mondelinge communicatie* omvat zowel *spreek-* als *gespreksvaardigheid*. Het kerndoel *schriftelijke communicatie* omvat zowel *schriftelijke interactie* als *schriftelijke productie*. Er zijn een aantal redenen waarom interactie in één kerndoel geplaatst zijn en gekoppeld zijn aan een ERK-niveau:

- Voor de lagere ERK-niveaus is het verschil tussen productie en interactie kleiner dan bij de hogere niveaus, waardoor deze makkelijker gecombineerd kunnen worden in één doel.
- Het aantal te ontwikkelen kerndoelen beperkt. Het combineren van productie en interactie in één doel maakt ruimte voor het formuleren van kerndoelen op andere inhoud.
- De doorlopende leerlijn naar de eindtermen wordt als volgt geborgd: het kerndoel *mondelinge communicatie* bereidt voor op twee eindtermen (eindterm 6 *doelgericht spreken*, eindterm 7 *mondelinge interactie*). Het kerndoel *schriftelijke communicatie* bereidt voor op de vergelijkbare eindterm 8 *schriftelijke communicatie*.

Doelgerichte informatieverwerking

Dit doel is toegevoegd ter bevordering van de integratie van vaardigheden. In het dagelijks leven worden taalvaardigheden vaak tegelijkertijd of in samenhang gebruikt. Je maakt bijvoorbeeld een verslag van een presentatie of schrijft een tekst op basis van bronnen. Dit speelt ook zeker in klassencontexten, waar leerlingen rijke input in de doeltaal nodig hebben om deze vervolgens te verwerken in de doeltaal ter bevordering van de taalvaardigheid.

Taalbewustzijn

De kerndoelen bevatten een doel met betrekking tot taalbewustzijn. Er is gekeken naar welke onderdelen uit domein B - taalbewustzijn van de eindtermen relevant zijn voor het po en de onderbouw van het vo. Daarbij is ook rekening gehouden met de ontwerpruimte. Er is gekozen voor de onderdelen 'meertaligheid', 'taalleerproces' en het 'vergelijken van verschillen

en overeenkomsten tussen doeltaal en andere talen' (persoonsvorming, socialisatie, kwalificatie). Het doel heeft uiteindelijk de titel *taalbewustzijn* gekregen in plaats van 'taalleerproces en meertaligheid', om de doorlopende leerlijn met de bovenbouw te borgen.

Aandacht voor 'maatschappelijke thema's' bij cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit

In kerndoel 9 - Cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit is de bullet 'Reflecteren op maatschappelijke thema's in fictie en non-fictie' toegevoegd. Het doel is zo geschreven dat er ruimte is voor docenten om hierbij een taal naar keuze te gebruiken, zoals een videofragment in de doeltaal met ondertiteling. Zo kunnen ook leerlingen van wie het beheersingsniveau nog niet toereikend is kennismaken met maatschappelijke thema's in de context van de doeltaal. Denk bijvoorbeeld aan thema's zoals het gebruik van social media, pesten of andere thema's passend bij de belevingswereld. Door leerlingen zo een bredere blik te bieden op doeltaalgebieden en doeltaalleerders hopen we de motivatie voor de moderne vreemde talen te vergroten.

Aandacht voor 'verkennen van schooltaal en vaktaal bij het verwerken van bronnen'

In het kerndoel *doelgerichte informatieverwerving* wordt bij Engels en bij de MVT differentiatie 3 havo-vwo een start gemaakt met het verkennen van school- en vaktaal bij het verwerken van bronnen. Zo bereiden de kerndoelen leerlingen voor op de bovenbouw, waar aandacht is voor academische taalvaardigheid om leerlingen beter voor te bereiden op het vervolgonderwijs en beroep. Onderzoek toont aan dat de studenten worstelen met deze overgang (Wierda Boer, 2008; Beeker, 2012; De Vos et al., 2020) en dat het aanleren van vaktaal een langdurig proces is (Cummins, 2000).

Verskil conceptkerndoelen t.o.v. de huidige kerndoelen uit 2006

- MVT hebben hun eigen set kerndoelen gekregen. Er zijn nu dus drie sets kerndoelen: po Engels, onderbouw vo Engels en onderbouw vo MVT.
- Er is meer focus op communiceren in de doeltaal. Hierbij ligt er ook meer nadruk op afstemming op doel, context en publiek.
- De taalvaardigheden zijn gekoppeld aan ERK-niveaus.
- Er is meer context en variatie met betrekking tot de taalvaardigheden. Niet alleen in de vorm van het ERK, maar de onderdelen fictie en non-fictie zijn ook expliciet benoemd en er is ruimte voor creatieve expressie en vakinhoud in de vorm van taalbewustzijn en cultuurbewustzijn.
- Cultuur speelt een grotere rol: leerlingen onderzoeken overeenkomsten en verschillen binnen en tussen culturen en beschouwen situaties vanuit verschillende culturele perspectieven. Ze leren hoe ze deze kennis kunnen gebruiken in interculturele communicatie en bij interculturele ervaringen.

- De integratie van vaardigheden komt naar voren in het doel *doelgerichte verwerking van informatie*.
- Er is aandacht voor meertaligheid, taalvaardigheidsstrategieën, taalleerstrategieën en digitale hulpmiddelen (leren leren). Ook andere verbindende vaardigheden hebben een plek. Te denken valt aan: sociaal handelen, samenwerken, kritisch denken, analytisch denken, onderzoeken en loopbaanvaardigheden.

2.4.1 Begrippenlijst

Bij de conceptkerndoelen is een begrippenlijst opgenomen. In de begrippenlijst zijn begrippen opgenomen die in meerdere actualisatietrajecten worden gebruikt: de concepteindtermen MVT voor vmbo en voor havo-vwo, en de definitieve conceptkerndoelen voor Nederlands. Daarnaast zijn begrippen opgenomen die alleen worden gebruikt in de conceptkerndoelen. Dit zijn begrippen waarvan leden van het kerndoelenteam het verstandig achtten om maximale duidelijkheid te verschaffen.

2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen

In de werkopdracht is een aantal leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen benoemd waaraan de conceptkerndoelen moeten voldoen (zie paragraaf 1.1). In eerdere paragrafen is een deel daarvan al aan de orde geweest, namelijk de doeldomeinen, ontwerpruimte en opbouw van de doelen. De bespreking van de overige eisen volgt hierna.

2.5.1 Verbindende vaardigheden

Niet alle vaardigheden zijn uniek voor één leergebied. Deze vaardigheden noemen we verbindende vaardigheden. Van de verschillende categorieën verbindende vaardigheden (Sol & Visser, 2023) gaat het met name om:

1. Leervoorwaardelijke vaardigheden – vaardigheden die betrekking hebben op het proces van leren in een communicatief, cognitief, sociaal en coöperatief proces.

Sociaal handelen

Het grootste deel van de kerndoelen MVT betreft het leren communiceren met mensen met verschillende culturele achtergronden, wat de kern van het leergebied vormt. In domein A komt sociaal handelen vooral tot uiting in de kerndoelen *mondellinge communicatie* en *schriftelijke communicatie*, maar het speelt ook een rol in de doelen *doelgerichte informatieverwerving*, *luistervaardigheid* en *creatieve expressie*. De doelen in domein BC helpen leerlingen om te leren over culturen en hoe je je verhoudt tot en in contact treedt met mensen uit verschillende culturen. Met andere woorden: deze doelen helpen leerlingen om beter te communiceren met mensen uit andere culturen en zo hun sociaal handelen te verbeteren.

Samenwerken

Kern van de moderne vreemde talen is om te leren communiceren in een moderne vreemde taal. Samenwerken is hier belangrijk, omdat je elkaar nodig hebt om tot interactie te komen. De gesprekspartners kunnen klasgenoten zijn of mensen uit verschillende landen met verschillende culturen. Samenwerken komt terug in de kerndoelen *mondelijke communicatie* en *schriftelijke communicatie*, maar is ook van belang voor het doel *interculturele communicatieve competentie*.

Leervaardigheden

Bij moderne vreemde talen is veel ruimte voor leervaardigheden, met als doel dat leerlingen zichzelf kunnen redden in de vreemde taal. Bij de verschillende taalvaardigheden in domein A is een bullet opgenomen die verwijst naar het gebruiken van passende (metacognitieve) taalstrategieën voor de desbetreffende taalvaardigheid. Deze strategieën helpen leerlingen bijvoorbeeld om zelfstandig teksten te lezen of luisteren en om gesprekken gaande te houden. Bij het kerndoel *meertaligheid en taalleerproces* reflecteren leerlingen op het leren van talen. Hierbij leren ze om hun meertaligheid in te zetten bij het leren van talen, maar is er ook aandacht voor taalleerstrategieën om leerlingen te helpen hun taalvaardigheid in de vreemde taal uit te breiden, nu en in de toekomst.

2. Denkvaardigheden – vaardigheden die betrekking hebben op analytisch, kritisch of creatief denken.

Analytisch denken en kritisch denken

De denkvaardigheid analytisch denken is onderdeel van de doelen *kijk- en luistervaardigheid* en *leesvaardigheid* in de vorm van de bullet 'ordenen van informatie in een schema'. Ook het 'onderscheiden van hoofd- en bijzaken', het 'samenvatten van de inhoud' en het 'vergelijken van de inhoud van teksten' (*doelgerichte informatieverwerving*) zijn vormen van analytisch denken. Deze vaardigheden zijn nodig voor kritisch denken: we vinden het belangrijk dat leerlingen – binnen de mogelijkheden van hun taalniveau – een voorzichtige start maken met het verwoorden van kennis, ideeën en meningen. Het doel is dat ze weten dat in de huidige informatiemaatschappij niet alles wat ze lezen of horen waar is, dat ze daarom kritisch moeten zijn en op basis daarvan hun eigen positie in kunnen nemen en onderbouwen.

Bij moderne vreemde talen leren leerlingen dat ze situaties kunnen beschouwen vanuit verschillende culture perspectieven. Zo worden ze zich bewust van standplaatsgebondenheid. Dit betekent dat het perspectief van mensen bepaalt hoe ze naar de wereld kijken. Het

denken vanuit verschillende perspectieven helpt om tot weloverwogen beslissingen en besluiten te komen. Het kijken vanuit verschillende culturele perspectieven helpt leerlingen ook om maatschappelijke kwesties die spelen in verschillende culturen beter te interpreteren en daarop te reflecteren.

Creatief denken

Creatief denken vormt de basis van het kerndoel *creatieve expressie*. Leerlingen experimenteren met de doeltaal, de klanken, het ritme. Ze creëren en experimenteren met tekstvormen en geven uitdrukking aan ervaringen, gedachten, ideeën en gevoelens. Hiervoor kunnen ze gebruikmaken van technieken die het creatief denken ondersteunen, zoals imiteren, associëren, brainstormen en improviseren.

3. Samengestelde vaardigheden – vaardigheden die betrekking hebben op complexe situaties zoals bij onderzoeken, ontwerpen of loopbaanvaardigheden.

Onderzoeken

In de kerndoelen moderne vreemde talen maken leerlingen kennis met samengestelde vaardigheid onderzoeken om dit vervolgens uit te kunnen bouwen in de bovenbouw. Leerlingen onderzoeken cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit in fictie en non-fictie. Hierbij verzamelen ze en beoordelen ze informatie, die ze vervolgens kunnen verwerken in spreek- of schrijfp opdrachten. De *taalvaardigheidsdoelen* uit Domein A, en de doelen *doelgerichte verwerking van informatie* en *cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit* komen hier samen.

2.5.2 Diversiteit

De werkopdracht stelt het volgende: "De conceptkerndoelen doen recht aan de diversiteit in de samenleving (diversificatie) door de keuze van inhoud, perspectieven bij die inhoud en de formulering/het gebruik van begrippen in kerndoelen."

Diversiteit komt op meer manieren terug in het leergebied moderne vreemde talen. Leerlingen maken kennis met een diversiteit aan culturen, maar ook met diversiteit binnen culturen. Door het vergelijken van culturen krijgen leerlingen ook inzicht in hun eigen cultuur en in wie ze zelf zijn. Daarnaast krijgen leerlingen in de andere betekenis van cultuur te maken met verschillende kunstvormen, zoals verhalen, boeken, poëzie, theater en muziek.

Ten aanzien van de keuze van inhoud heeft het kerndoelenteam van leergebied moderne vreemde talen nagedacht over een rijk en divers aanbod voor alle leerlingen, het opdoen van interculturele ervaringen, aandacht voor het terugdringen van vooroordelen, kennis over culturen, meertaligheid en het

ontwikkelen van interculturele competentie. Al deze inhouden hebben een prominente plek gekregen in de vorm van een kerndoel of een bullet point. Met name de rijk taalaanbod, aandacht voor fictie en non-fictie, maatschappelijke thema's, cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit en interculturele communicatieve competentie.

Het terugdringen van vooroordelen is ook meegenomen bij het opstellen van 'te denken valt aan': de voorbeelden in 'te denken valt aan' zijn inclusief geformuleerd.

2.5.3 Inclusiviteit

Het uitgangspunt is dat de kerndoelen haalbaar zijn voor zo veel mogelijk leerlingen. In de werkopdracht is gesteld dat in de doelformulering ook rekening gehouden moest worden met de haalbaarheid voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (met uitzondering van zeer moeilijk lerende of meervoudig beperkte leerlingen, waarvoor functionele [concept]kerndoelen zijn ontwikkeld). De klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften heeft vanuit dit perspectief feedback gegeven op de conceptkerndoelen.

Karakteristiek

De feedback op de karakteristiek bestond uit suggesties om de karakteristiek inclusiever te maken, zodat deze herkenbaar was voor zoveel mogelijk leerlingen. We hebben daarom formuleringen toegevoegd als 'vertrekkend vanuit hun eigen taalvaardigheid' en 'zich uitdrukken in een andere taal (in plaats van 'schrijven en spreken'), zodat bijvoorbeeld slechthorende en slechtziende leerlingen zich er ook in herkennen.

Kerndoelen

De klankbordgroep gaf aan dat ze genoeg mogelijkheden zagen om met de kerndoelen aan de slag te gaan. Wel hebben we op hun aanraden ook hier zoveel mogelijk 'zich uiten' gebruikt in plaats van 'spreken' of 'schrijven'. Ook hebben we in 'te denken valt aan' voorbeelden opgenomen die passen bij het speciaal onderwijs.

2.5.4 Taaldenkfuncties

Er is sprake van taaldenkfuncties wanneer je taal gebruikt om denkstappen onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld om te beschrijven of benoemen (eenvoudige taaldenkfuncties) of om te vergelijken, redeneren, projecteren of concluderen (complexere taaldenkfuncties).

In het leergebied moderne vreemde talen hebben we in de doelformuleringen gebruikgemaakt van de volgende hoofdfuncties: beschrijven, rapporteren, betogen en beschouwen. Dit zijn functies uit de categorieën 'feitelijk' en 'waardierend'. De kerndoelen *doelgerichte informatieverwerving*, *taalleerproces en meertaligheid* en *cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit* doen een

beroep op taaldenkfuncties. We laten zien dat er een verbinding is tussen de inhoud van teksten (over cultuur) en de taalvaardigheden. Leerlingen verwerken de inhoud van de teksten in spreek- of schrijfopdrachten.

2.5.5 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding

Om richting en sturing te kunnen geven aan de eigen loopbaan, is het van belang dat leerlingen een goed zelfbeeld ontwikkelen. Leerlingen moeten zelf ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. Dit proces vindt plaats in interactie met de omgeving; leerlingen doen die ontdekkingen door in of buiten de schoolse situatie ervaringen op te doen en het gesprek hierover aan te gaan. Omdat leerlingen in de gelegenheid moeten zijn om in dialoog te gaan met een breed netwerk (Kuijpers & Scheerens, 2006) is het belangrijk dat ze daar toegang toe hebben.

In de werkopdracht staat: "Loopbaanleren/LOB-vaardigheden krijgt in de (...) leergebieden een passende plek als ervaringsdoelen in po en onderbouw vo."

LOB wordt vaak uitgewerkt in vijf competenties: kwaliteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken (Kuijpers, 2003). Het is van belang dat leerlingen verbanden kunnen leggen met hun motieven en kwaliteiten en de wereld om hen heen.

De vijf competenties komen als volgt terug in de kerndoelen:

Kwaliteitenreflectie

In kerndoel BC1 leren leerlingen *reflecteren op het gebruik van het eigen talig repertoire en taalleerstrategieën*. Hierbij krijgen ze inzicht in hun eigen taalvaardigheid en in zichzelf als taalleerder: waar staan ze in het taalleerproces en welke taalleerstrategieën ze nodig hebben om hun taalvaardigheid verder te ontwikkelen? Het ERK, dat gekoppeld is aan de afzonderlijke taalvaardigheden, speelt hierbij een rol. Met behulp van het ERK kunnen leerlingen zelf en met hun leraar in kaart brengen welke aspecten van een bepaald ERK-niveau ze al beheersen, en wat de volgende stap zal zijn in de ontwikkeling van hun taalvaardigheid.

Motievenreflectie

In het kerndoel *taalleerproces en meertaligheid* benoemen leerlingen hun eigen interesses in relatie tot de doeltaal, doeltaalgebieden en doeltaalsprekers. Het doel hiervan is dat leerlingen niet alleen een idee krijgen waarom taalleren voor hen relevant is, zowel nu als in de toekomst (studie en beroep), maar ook om hun motivatie voor en plezier in het leren van talen te bevorderen.

Werkexploratie en netwerken

In kerndoel *interculturele communicatieve competentie* reflecteren leerlingen op waar, door wie en in welke contexten de doeltaal en andere talen gebruikt

worden. Zo krijgen ze een idee te krijgen van het belang van de taal, ook voor hun toekomst. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld hun ouders bevragen en er zo achter komen dat verschillende talen ook van belang zijn in de studie- of beroepscontext.

In het kerndoel *doelgerichte informatieverwerving* zetten leerlingen school- en vaktaal in bij het verkennen van bronnen. Zo bereiden ze zich voor op het gebruik van vreemde talen in studie- en beroepscontexten, omdat het een aantal jaren duurt om dit onder de knie te krijgen.

3. Slotopmerkingen en adviezen

3.1 Impuls voor het leergebied

In paragraaf 2.1 van dit toelichtingsdocument zijn de uitdagingen beschreven die ook in de startnotitie beschreven staan en die het uitgangspunt vormden voor de bijstelling van de kerndoelen. De set conceptkerndoelen geeft leraren houvast om MVT-onderwijs te geven dat antwoord geeft op deze uitdagingen.

Betekenisvol MVT-onderwijs in samenhang

De huidige kerndoelen zijn vaardigheidsgericht, met als gevolg een vaak eenzijdige focus op afzonderlijke taalvaardigheden of 'losse' woordjes of grammatica. Tevens is er weinig aandacht voor vakspecifieke inhouden die nodig zijn om succesvol te kunnen communiceren in een vreemde taal, bijvoorbeeld inhouden op het gebied van taal- en cultuurbewustzijn. De conceptkerndoelen beogen op de volgende wijze een impuls te geven aan betekenisvol MVT-onderwijs in samenhang:

- In de karakteristiek wordt benadrukt dat het van belang is om de taalvaardigheden in domein A in samenhang met elkaar en met domein BC aan te bieden.
- Binnen domein A zijn er twee doelen ontwikkeld waarin leerlingen taalvaardigheden betekenisvol en in samenhang toepassen, te weten doelgerichte informatieverwerving en creatieve expressie.
- Domein BC is toegevoegd om inhouden op het gebied van taal- en cultuurbewustzijn een plek te geven. Er is aandacht voor het taalleerproces en meertaligheid om de taalvaardigheid van leerlingen te bevorderen. Daarbij is er ruimte voor fictie en non-fictie met betrekking tot cultuurgebonden aspecten en culturele diversiteit. De kennis die leerlingen opdoen kunnen ze niet alleen gebruiken in hun interculturele communicatie, maar ook, door het verwerken van deze bronnen, bij het verbeteren van hun taalvaardigheid.

Heldere doelen met indicatie van minimale streefniveaus voor alle moderne vreemde talen

De huidige kerndoelen po en onderbouw vo hebben alleen betrekking op Engels en bevatten geen beheersingscomponent. Er zijn drie sets conceptkerndoelen MVT ontwikkeld: Engels po, Engels onderbouw vo en MVT onderbouw vo. Elke set is gekoppeld aan een bandbreedte van minimale ERK-streefniveaus per taal en per taalvaardigheid, in een doorlopende leerlijn naar de examenprogramma's. Zo is het voor elke taal helder wat er van leerlingen wordt verwacht.

Heldere doorlopende leerlijn po - onderbouw vo - bovenbouw vo

In de huidige situatie ontbreken er doorlopende leerlijnen tussen het po en de onderbouw van het vo voor Engels, en tussen de onderbouw en de bovenbouw van het vo voor alle moderne vreemde talen. Het kerndoelenteam Moderne vreemde talen heeft zowel de doelen voor po Engels als de doelen voor de onderbouw vo Engels en MVT ontwikkeld. Hierbij is ervoor gezorgd dat de verschillende sets zoveel mogelijk op elkaar afgestemd zijn. De raamwerken zijn gelijk en, rekening houdend met de ontwerpruimte en ERK-niveaus, zijn ook de doelen zoveel mogelijk op elkaar afgestemd. Engels po heeft bijvoorbeeld minder doelen dan de andere twee sets, maar de doelen die er zijn, corresponderen zoveel mogelijk met de doelen uit de onderbouw van het vo Engels en de MVT-sets.

De eindtermen voor MVT zijn gelijktijdig ontwikkeld met de kerndoelen MVT. Hierbij is er regelmatig overlegd tussen de verschillende curriculumexperts. Om de doorlopende leerlijn te bevorderen nemen de raamwerken van zowel po als de onderbouw vo en de bovenbouw vo de indeling in drie domeinen (communicatie, taalbewustzijn, cultuurbewustzijn) als uitgangspunt. Ook is er bij de ontwikkeling van de conceptkerndoelen rekening gehouden met de inhoud van de concepteindtermen om de inhouden waar mogelijk op elkaar aan te laten sluiten. Ook is er gekozen voor een eenduidige beschrijving van de ERK-niveaus.

3.2 Adviezen voor implementatie

De conceptkerndoelen in deze publicatie zijn de uitkomst van de ontwikkelfase en vormen de input voor de navolgende fase van beproeven. Pas daarna zijn de conceptkerndoelen definitief. De doelen zijn een weloverwogen en goed onderbouwd voorstel, gebaseerd op de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie van OCW.

Kerndoelen hebben een functie in de kwaliteitszorg van scholen en vormen het startpunt van curriculumontwikkeling op school. Om leraren en scholen te ondersteunen bij de implementatie, zijn ook adequate leerlijnen en ondersteunende materialen nodig. Deze worden niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel het passende concretiseringsniveau voor een vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum op alle niveaus van het funderend onderwijs. Dit is niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals. SLO zal op basis van de definitieve conceptkerndoelen de komende jaren deze leerlijnen gaan ontwikkelen en over de voortgang hiervan met het onderwijsveld communiceren. Het ministerie van OCW kan daarnaast aanvullende implementatiebevorderende initiatieven nemen. SLO heeft daarover advies uitgebracht aan het ministerie van OCW (SLO, 2024). [Advies implementatie kerndoelen - SLO](#)

3.2.1 Inhoudelijke aandachtspunten

In dit toelichtingsdocument zijn verschillende aandachtspunten naar voren gekomen die van belang zijn voor de implementatie van het de conceptkerndoelen van het leergebied Moderne vreemde talen. SLO (2024) heeft advies uitgebracht aan OCW over de implementatie van de kerndoelen. De aandachtspunten in dit advies hebben ook betrekking op de MVT. Het gaat bijvoorbeeld om het ontwikkelen van voorbeeldmatige uitwerkingen in de vorm van leerlijnen en materialen. Ook valt te denken aan deskundigheidsbevordering van leraren op het gebied van het ERK, taalbewustzijn en cultuurbewustzijn.

4. Referenties

- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., & Van Tartwijk, J. (2020). *Kaders voor de toekomst. Tussenadvies 1 Wetenschappelijke Curriculumcommissie*.
- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., & Van Tartwijk, J. (2021a). *Kaders voor kansen. Naar een beoordelingskader kansengelijkheid voor het funderend onderwijs. Verdiepende studie Wetenschappelijke Curriculumcommissie*.
- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., Van Tartwijk, J., & Boogaard, M. (2021b). *Samenhang in het curriculum. Verdiepende studie Wetenschappelijke Curriculumcommissie*.
- Benschop, E., De Quay, C., Babete, T. & Tammenga-Helmantel, M. (2021). *Meertaligheid in het mvt-onderwijs: Een analyse van het aanbod aan meertaligheid in leergangen Engels, Frans en Spaans*. *Levende Talen Tijdschrift*, 22(4), 27–39
- Beuling, H., Van de Laarschot, M., De Munk, B., De Nood, B., & Van Noorel, A. (2024). *Rapportage data-analyse Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde*. SLO.
- Council of Europe (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment*. Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-referencelanguages>
- Curriculum.nu (2019a). *Leergebied Engels/MVT. Voorstel voor de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders*. <https://curriculum.nu/download/en/Voorstellen-ontwikkelteam-Engels-Moderne-vreemde-talen-1.pdf>
- Curriculum.nu. (2019b). *Leergebied Engels/MVT. Toelichting op het voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders*. <https://curriculum.nu/download/en/Toelichting-Engels-Moderne-vreemde-talen-1.pdf>
- De Kraay, A. (2016). *Differentiation to improve the articulation between levels in the teaching of English in primary and secondary education in the Netherlands*. [Dissertatie, Rijksuniversiteit Groningen].
- Fasoglio, D., De Jong, K., Pennewaard, L., Trimbos, B. & Tuin, D. (2015). *Moderne vreemde talen: vakspecifieke trendanalyse 2015*. SLO.
- Fasoglio, D., Leunissen, S. & Tammenga, M. (2024). *Toelichtingsdocument conceptexamenprogramma's Arabische, Chinese, Duitse, Engelse, Franse, Italiaanse, Russische, Spaanse en Turkse taal en cultuur voor vmbo, havo en vwo*. SLO.
- Fasoglio, D., Moonen, M. & Tammenga, M. (2022). *Verkenning voor de formalisatie van het Europees Referentiekader voor Talen in het*

- Nederlandse onderwijs. SLO.
<https://www.slo.nl/zoeken/@20607/verkenning-formalisatie-europees/>
- Goodier, T. & Szabo, T. (2018). *Collated representative samples of descriptors of language competences developed for young learners (aged 7-10 and 11-15 years)*.
<https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/bank-of-supplementary-descriptors>
- Gijssen, L., Dekker, S., Attaie-van den Bergh, L. & De Graaff, R. (2023). *Literatuurstudie naar de kenmerken van effectief onderwijs Engels in het basisonderwijs*. Lectoraat Meertaligheid en Onderwijs, Kenniscentrum Leren en Innoveren, Hogeschool Utrecht.
- Grima, A., Candelier, M., Castellotti, V., De Pietro J., Lőrincz, I., Meißner, F., Molinié, M., Noguerol, A. & Schröder-Sura, A. (2012). *FREPA: A Framework of reference for pluralistic approaches to languages and cultures - Competences and resources*. Council of Europe Publishing.
- Groen, L. & Trimbos, B. (2023). *Verkenning ERK-niveaus*. SLO.
<https://www.slo.nl/@23184/verkenning-erk-niveaus/>
- Inspectie van het Onderwijs (2019). *Peil.Engels. Einde basisonderwijs 2017-2018*.
<https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2019/11/08/peil-engel-s-einde-basisonderwijs-2017-2018>
- Kuijpers, M. (2003). *Loopbaanontwikkeling. Onderzoek naar 'competenties'*. Twente University Press.
- Kuijpers, M. A. C. T., & Scheerens, J. (2006). Career Competencies for the Modern Career. *Journal of Career Development*, 32(4), 303–319.
<https://doi.org/10.1177/0894845305283006>
- Lowie W., & Verspoor, M. (2022). *A complex dynamic systems theory perspective on speaking in second language development*. In M.J. Murray, R.I. Thomson & T.M. Derwing. *The Routledge Handbook of Second Language Acquisition and Speaking*. 1st Edition (pp. 39-53). Routledge.
- Meesterschapsteam Moderne vreemde talen (2022). *Visie op de toekomst van het curriculum moderne vreemde talen*.
<https://modernevreemdetalen.vakdidactiekgw.nl/>
- Moonen, M. (2023). *Domeinbeschrijving Engels primair onderwijs*. SLO.
- Nuffic (2023). *Standaard Vroeg vreemdetalenonderwijs Engels. Een raamwerk voor de kwaliteit van het vroeg vreemdetalenonderwijs Engels*.
<https://www.nuffic.nl/sites/default/files/2020-08/standaard-vroeg-vreemdetalenonderwijs-engels.pdf>
- Rouffet, C., De Kleyn, I., IJzerman, M., Van Beuningen, C. & De Graaff, R. (2023). *Een vakdidactisch observatie-instrument voor communicatief vreemdetalenonderwijs: Brug tussen theorie en praktijk*. *Levende Talen Tijdschrift* 24(2), 3-15.
- SLO (2015). *Curriculumspiegel 2015: deel B: vakspecifieke trendanalyse*. SLO.

- SLO (2021). *Startnotitie moderne vreemde talen. Bovenbouw voortgezet onderwijs*.
<https://www.slo.nl/zoeken/@20066/startnotitie-modernevreemde-talen/>
- SLO (2022). *Kader ontwerpruimte kerndoelen*.
<https://www.slo.nl/@21495/kader-ontwerpruimte-kerndoelen/>
- SLO (2023). *Startnotitie kerndoelen moderne vreemde talen*. <https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/Startnotitie-kerndoelen-moderne-vreemde-talen.pdf?dm=1695217476>
- SLO. (2024). *Advies implementatie kerndoelen*.
<https://www.slo.nl/@23909/advies-implementatie-kerndoelen/>
- Sol, Y. & Visser, A. (2023). *Vaardigheden in het landelijke curriculum*. SLO.
<https://www.slo.nl/@22223/vaardigheden-landelijke-curriculum/>
- Vakvereniging Levende Talen (2019). *Advies curriculum Engels | MVT in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs*. <https://levendetalen.nl/wp-content/uploads/2019/09/LT-advies-curriculumEngelsmvt-2019.pdf>
- Visiegroep Buurtalen (z.d.) *Manifest Buurtalen*.
<http://www.buurtaalonderwijs.nl/manifest/>
- Wetenschappelijke Curriculumcommissie (2021). *Kaders voor kansen. Naar een beoordelingskader kansengelijkheid voor het funderend onderwijs*.
Verdiepende studie Wetenschappelijke Curriculumcommissie.
https://www.curriculumcommissie.nl/files/ugd/64dba0_2145c9c0eaf84949895414aa785100cb.pdf

5. Bijlagen

Bijlage 1. Samenstelling kerndoelenteam

Het kerndoelenteam bestaat uit een procesregisseur, leraren, vakexperts en curriculumexperts.

Procesregisseur

De procesregisseur begeleidt het kerndoelenteam en het proces om te komen tot conceptkerndoelen. Het is belangrijk dat verschillende belangen en perspectieven worden gehoord en worden meegenomen in deze actualisatie.

Procesregisseur

Miriam Spierings

Leraren po en onderbouw vo

De leraren zijn afkomstig uit het po en de onderbouw van het vo. Zij zijn essentiële deelnemers van het kerndoelenteam, omdat ze dagelijks werken in de onderwijspraktijk.

Leraren po

Wilna Hengeveld

Helen de Lange

Leraren vo

Robin Blanker

Judith Hagedoorn

Feikje Riedstra

Marleen Spierings

Vakexperts po en onderbouw vo

Vakexperts po en onderbouw vo zijn betrokken vanwege hun kennis over het leergebied. Zij zijn lerarenopleider, vakdidacticus of wetenschapper en brengen kennis mee over de uitvoering van het leergebied in de praktijk en over (praktijkgericht) onderzoek.

Vakexperts po

Saskia Rozier

Vakexperts vo

Anniek Adriaens

Mireille Hassemer

Ana Llamazares

Curriculumexperts po en onderbouw vo

De curriculumexperts hebben curriculaire en vakinhoudelijke expertise en zijn verantwoordelijk voor het schrijven van de conceptkerndoelen.

Curriculumexpert po

Machteld Moonen

Curriculumexpert vo

Loes Groen

Bijlage 2. Samenstelling advieskring

- Meesterschapsteam MVT Bert Le Bruyn
- Nuffic Svetlana van Schilfgaarde
- Platform eerste- en tweedegraads lerarenopleiders Simone Groeneveld
- VDSN Petra Schnetz
- Vedocep Amy Klipp
- Vereniging van Leraren in Levende Talen Mónica Lema
- Visiegroep Buurtalen Marika Beier

Bijlage 3. Geraadpleegde experts

In de ontwikkelfase zijn de volgende experts geraadpleegd:

Linda Gijsen, senior onderzoeker in het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van de Hogeschool Utrecht, met expertise op het gebied van meertaligheid en lingua franca-communicatie.

Daarnaast hebben kerndoelteamleden in de ontwikkelfase op individuele basis gesprekken gevoerd met verschillende vakexperts en collega's. Deze gesprekken hadden een informeel karakter en dienden om ideeën en denkrichtingen van het kerndoelenteam te toetsen.

Tijdens het ontwikkelproces is er regelmatig contact geweest met de curriculumexperts van de bovenbouw en de vakvernieuwingscommissie. Hierdoor hebben we ook gebruik kunnen maken van de expertise die de vakvernieuwingscommissie heeft opgedaan in hun eigen ontwikkelproces.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

company/slo
SLO.nl